

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NÅR SOLEN GÅR NED

Min barndoms grønne landsby

*Små spredte træe og erindringer fra livet i et
nybyggerhjem omkring år 1900 og tiden derefter
i et nu næsten helt forandret landsbysamfund*

Af Marinus Andersen.

1975

Da Johan Skjoldborg skrev sin smukke sang: "Når vinteren rinder i grøft og i grav" og sluttede denne med verset: "Når solen går ned i et luende bål" osv., tænkte han helt utvivlsomt i bogstavelig forstand på arbejdsdagen og dennes solnedgang og på husmanden, der havde slidt med sin hakke, sin skovl og sin spade fra den tidlige morgen, men nu ved solnedgangstid kunne have lov at rette sin ryg efter et godt dags værk og med en vis tilfredshed notere et resultat deraf.

Noget af det samme men mere stemningsfuldt kommer til udtryk i Jeppe Aakjærs: Stille hjerte, sol går ned, sol går ned på heden, Det er dagens gerning, der er endt, og aftenstilheden melder sig.

Mange andre har benyttet solnedgangen som udtryk for slutningen på deres dagværk også i overført betydning, således at det i virkeligheden drejer sig om afslutningen af et livsværk - de mange dages og års sammenlagte arbejde, hvad enten det har været det rent legemlige med skovlen og spaden eller som ofte i de senere år et mindre udpræget kropsligt arbejde men med benyttelsen af maskiner til at udføre det groveste slid, eller det har været i et af de - som det vistnok hedder - immaterielle erhverv, hvor det i højere grad har været hovedet end hånden, der har været virket med.

Denne sidste betydning har jeg tænkt på i det jeg har søgt at skildre her. Det begynder ganske vist ved dét, der nok må betragtes som solopgang, når vi benytter dagens begyndelse og ende som henholdsvis udgangspunkt og afslutning; men det strækker sig gennem alle de mellemliggende timer for at slutte dér, hvor solnedgangen nærmer sig stærkt, og i hvert fald støvets år forlængst er passeret for mit vedkommende.

Det, jeg har prøvet at skildre, er først og fremmest erindringer fra min barndom og opvækst, mit hjem, forældre og søskende og den tids vilkår i et udpræget landsbymiljø i et - man kan godt bruge udtrykket - nybyggerhjem.

Det stammer oprindeligt fra nogle optegnelser til en sammenkomst, som vores efterhånden talrige familie holdt på Hovborg kro den 23. maj 1971 i anledning af, at det denne dag var vor mors 100 års dag, og et halvt år tidligere havde været fars 100 års dag. Man havde da bedt mig om som den ældste at fortælle lidt om mor og far og deres virke, så de unge og alleryngste kunne få en orientering om det, som deres bedsteforældre og oldeforældre havde arbejdet med, og som de ikke alle havde fuld klarhed over. Denne redegørelse er her bearbejdet og suppleret, så det udgør en mere omfattende skildring, end der var tid til at give ved denne lejlighed.

Det kan dog ifølge sagens natur kun blive strejftog ind over det, der er sket, og endvidere vil det alt sammen være skildret på den måde, som specielt jeg har opfattet begivenhederne. Visse dele vil ganske naturligt stå skarpere tegnet i erindringen end andre, og nogle vil helt have fortonet sig ud deraf.

Derfor vil andre - søskende såvel som bysbørn fra samme tid - som har levet med i det samme åremål og under de samme forhold måske hæfte sig ved helt andre ting og eventuelt også have fået et andet syn på de enkelte ting, end jeg har.

Men selv om det skulle være tilfældet, håber jeg, at det må være lykkedes for mig at tegne et sådant billede af det liv, vi levede i den lille landsby fra omkring år 1900 og fremefter, og den tilværelse vi - mor og far og en stor søskendeflok hav-

de – at andre kan have en vis interesse i at læse det og måske også noget udbytte deraf.

Det er i hvert fald mit ønske.

DEN HJEMLIGE LANDSBY

Til indledning vil der vist være grund til at omtale nogle almindelige forhold vedrørende det lille samfund, vi levede i som børn.

Omkring år 1900, det vil sige det tidspunkt til hvilket min første erindring om forholdene daterede sig, var landsbyen Vinde et samfund bestående af 14-15 gårde i størrelsesordenen fra 30-40 og op til 80-90 tønder land - altså gennemgående middelstore brug - og et lignende - måske dog lidt større - antal husmandsbrug boelssteder med fra 3-4 og op til en snes tønder land. Dertil kom vel ca. en halv snes større og mindre huse med kun små parceller mest i form af haver og lidt jord til høns og enkelte steder en ged eller to. Yderst i byens nordøstlige hjørne lå endvidere fattighuset med 2-3 meget spartanske lejligheder.

Af håndværkere var der en eller to murere, en smed og en saddelmager, hvorimod der vistnok ikke dengang var nogen snedker eller maler, men efter kun få års forløb bosatte sig en snedker og tømrer. En væsentlig del af arbejdet med træ (men dog ikke med bygningsarbejde) blev udført af en mand, som man med nutidens sprogbrug nok ville kalde tillært, og på samme måde forholdt det sig med indsætning og vedligeholdelse af vinduesruder og lignende, hvor ikke husflid og huggehusarbejde de forskellige steder kunne klare det.

Desuden var der en tækkemand og en pikker - to særdeles nødvendige medhjælpere ved vedligeholdelsen af de stråtækte bygninger, som var det altovervejende på dette tidspunkt, og brostensbelagte gårdspladser og staldbåse.

Fra byens omtrentlige midtpunkt til torvet i Skive var der

vel 2-3 kilometer, men fra de yderste ejendomme i Vinde til de første i Skive - f.eks. Ny Skivehus - var der næppe én km.

Fra landsbyen til købstaden førte tre veje. Den mest direkte gik ned over et engdrag men stoppede op ved en bæk i dette og førtes kun videre som kirkesti op over marken. Den anden var formentlig en gammel hovvej fra landsby til herregården Krabbesholm, hvis marker grænsede umiddelbart til Vinde gårdene. Den betegnedes for Vongvejen - antagelig en dialektisk betegnelse for Vangvejen, idet en række af landsbyens vange lå på begge sider af den. Den endte i landevejen til Nordsalling og fulgtes med denne det sidste stykke ind til byen. Den tredje og bedste færdselsvej var skolevej og den, som blandt andet mælkekuskene kørte. Den mandede ud i hovedlandevejen fra Skive til Vestsalling og var på det sidste stykke særdeles god set med datidens Øjne.

Kommunalt udgjorde Vinde sammen med den nordligste - og nyere - del af Skive by og Lund samt Egeris m.m. syd for byen Skive Landsogn, og dette tillige med Resen dannede Skive Landsogn og Resen kommune. .

Kirkeligt hørte Vinde sammen med Skive. I Skive Kirke fandt landsbyens bryllupper, barnedåb og konfirmation sted, og på kirkegården her jordfæstedes dens døde. Her mødtes også de mere eller mindre flittige kirkegængere og slog følge især hjemad til drøftelse af både præstens tale og de mere timelige ting, der nu måtte ligge dem på sinde.

Skolemæssigt udgjorde Vinde sammen med Lund et distrikt. Skolen lå i Lund men så nær skellet til Vinde, som det var muligt at komme, og placeret ved den førnævnte kommunevej, således at der var taget et nogenlunde rimeligt hensyn til beboer-

ne – og børnene – i de forskellige dele af distriktet. Ikke desto mindre havde de, der boede længst ude, en lang og i dårligt vejr og føre træls vej at gå.

Der var kun ét skolelokale og én lærer. Antagelig var børnetallet almindeligvis på omkring 40–50 fordelt på to klasser henholdsvis under og over 10-års-alderen. Til skolen hørte en ikke særlig stor – tumleplads for børnene i frikvartererne, ligesom der her også var opstillet visse faste idrætsredskaber til brug i de såkaldte gymnastiktimer. Derudover faktisk intet; men med en dygtig lærers undervisning var det i virkeligheden også tilstrækkeligt for dem, der ville og kunne lære noget, og der gik da også henimod 20 år, inden der skete en ændring i forholdene, og der ansattes yderligere en lærerinde til at undervise de yngste klasser og undervise pigerne i de ældre klasser i håndgerning og husholdning.

I landsbyen fandtes på dette tidspunkt ingen købmandshandel eller anden form for indkøbsmuligheder; visse restriktive lovbestemmelser forbød vistnok dette, og enhver forsyning af beboerne med de nødvendige varer til husholdning og i bedrifterne måtte derfor foretages i Skive. I løbet af 3–4 år oprettedes imidlertid en brugsforening, og det betød en betydelig lettelse i den henseende. I den kunne man få alle de mest nødvendige ting til den daglige husførelse. Det sparede mange ture og megen slid på træskobundene. De fleste af beboerne sluttede da også efterhånden op om den; men enkelte stærkt konservative i tankegangen ville ikke være med, men holdt fast ved det gamle, og enkelte andre var betænkelige ved solidarisk system i brugsforeningen og holdt sig fra fællesskabet af den grund.

løvrigt levedes livet for det meste stille og rolig i den

lille landsby. Der var ikke de store forskelle i tilværelsen hverken i økonomisk eller social henseende (hvis man overhovedet kendte dette udtryk dengang) og heller ikke i politisk eller religiøs opfattelse.

Naturligvis havde nogle af beboerne større indtægter end andre og kunne tillade sig lidt mere med hensyn til daglig levevis og hjemmenes udstyr; men det satte ikke store skel. Man omgikkes i det store og hele hinanden som nogenlunde jævnbyrdige, og der fandtes kun få tilfælde af overlegenhed over for andre eller til den anden side: af underlegenhedskomplekser.

I politisk henseende fandtes der antagelig alle afskygninger; men det var også kun undtagelsesvis, at dette kom til udtryk i omgangen mellem beboerne, og kun når et par af de mest yderliggående til hver side traf sammen og kom i diskussion kunne det slå lidt gnister, men ellers ikke.

Enkelte familier – blandt andet nogle af vore nærmeste naboer – sluttede sig stærkt til indremissionskredsen, mens andre hældede til den grundtvigsk prægede side og her var mor og far vist nærmest at finde, og atter andre var, hvad man nok vil kalde alment kirkelige eller neutrale i den henseende. Heller ikke dette gav anledning til divergenser i det gode naboskab. Man kendte hinandens standpunkter og respekterede dem og forsøgte ikke – såvidt jeg kan erindre – at lægge pres på andre, således som man undertiden hørte om det andre steder fra.

DE ALLERFØRSTE ERINDRINGER

Det første jeg husker om tilværelsen, og det er endda meget, meget dunkelt, – for jeg har næppe været halv tredje år dengang – er, at jeg stod sammen med mor og far på toften ved en af gårdene i byen Vinde, hvor vi boede, og iagttog hestene med et ikke ret stort føl, og at jeg da blev sat op på føllet. Det og jeg var formodentlig lige betuttede ved situationen, og hvordan det i øvrigt foregik, har jeg ingen erindring om. Men mange år senere, da vi drøftede barndomserindringer, og jeg sagde, at jeg mente at kunne huske denne episode, bekræftede mor, at det var rigtigt. Hun og far havde været beskæftiget med arbejde på den pågældende gård, og efter fyraften var de og nogle af gårdens folk netop samlet på toften, før de gik hjem.

En anden ting fra min allertidligste tid, da jeg antagelig har været mellem 3 og 4 år, husker jeg tydeligt – sandsynligvis mest fordi jeg derved mistede et kært stykke legetøj. Det havde børn ikke så overvældende meget af på den tid, så det var noget af en katastrofe, hvis det forliste.

Jeg havde fået en trillebør, ikke ret stor men passende til mit brug, og jeg benyttede den flittigt undertiden vistnok også til lidt for lange udflugter. Uvist af hvilken grund havde jeg på en sådan tur ladet den stå vel nok et hundrede meter hjemmefra, og resultatet deraf var det uheldige, at en vogn fra en nærliggende ejendom var kommet til at ramme den, så den knækkede sammen og ikke kunne sættes i stand igen. Det gav megen gråd og tænders gnidsel men også en lærestreg med henblik på at passe bedre på sine sager. Faktisk virker den endnu og er i tidens løb indprentet en ny generation, som også har fået godt af den.

Indtil jeg var knap 4 år havde vi ikke selv hus men boede til leje forskellige steder – var, hvad der på den tid med et helt middelalderligt udtryk kaldtes innsiddere, et begreb der nu helt er forsvundet ud af det danske sprog, men som altså anvendtes på en vis kategori af mennesker, der ikke var selvstændige ejendomsbesiddere men for det meste beskæftigede sig med landbruget enten i fast tjeneste eller som daglejere, det vil sige tog arbejde mere eller mindre tilfældigt, hvor der var brug for dem: Ved forårsarbejdet, i slæt og høst, ved tærskning og alt andet forefaldende. For dem, der havde tilstrækkeligt arbejde på den måde, var årslønnen større end ved fast arbejde.

MOR OG FAR

Far var født 26. november 1870 i Mønsted vest for Viborg, hvor hans mor og far havde en landejendom. Hvor stor den var, er jeg ikke klar over; muligvis har den haft et helt stort antal tønder land, men den har næppe haft en tønde hartkorn, således som det krævedes for at kunne kaldes en gård, for det var en mager egn, hvor der skulle mange tønder land til en tønde hartkorn. Det eneste begreb, jeg har derom, stammer fra en ordveksling, som min mor og min farmor havde engang, da farmor en periode boede hos os, og som jeg tilfældigt opsnappede et par sætninger af. Hvad de drøftede, aner jeg ikke; men jeg husker, at mor sagde temmelig bestemt til farmor sådan noget som: "Ja, det kan jo nok mærkes, at du har været vant til at råde på en gård; men så vidt er vi nu ikke kommet, og vi er en stor familie. Den har jeg ansvaret for, og derfor bliver det nu min husførelse, der kommer til at gælde".

Det er imidlertid ikke givet, at min mor hermed hentydede til fars føde-hjem. For farfar døde, da far kun var 4 år, og da det var i halvfjerdsernes økonomisk trange år for landbruget, kunne farmor ikke føre bedriften videre men måtte afhænde den. Hun blev senere gift igen og kom denne gang til en større ejendom en 2-3 mil syd for Skive, og det kan have været dette forhold, mor har haft i tankerne og givet udtryk for.

Far var således uden økonomiske midler udover dem, han selv kunne tjene sig til, og selv med den største påpasselighed med penge som han, efter hvad jeg mener at vide, praktiserede såvel i de unge år som senere hen i livet, blev det ikke til de store summer, så der var ikke meget at starte en selvstændig virksomhed med.

Heller ikke mor havde mere startkapital, end hvad hun selv havde tjent. Hun var et halvt år yngre end far, født 23. maj 1871 i Sevel imellem Skive og Holstebro, ligesom far af landmandsslægt. Begge havde de sørget for at få en efter tidens forhold solid uddannelse. Far havde således særdeles gode lærepladser som landmand, og han var på det nærmeste hel befaren også som møller, idet der et af de steder, hvor han havde været et par år, blev drevet udstrakt møllervirksomhed.

Mor havde ligeledes gode lærepladser både med hensyn til husholdning og andre opgaver, der hørte med til kvindelig syssel på landet: Brygning og bagning, kartning og spindning m.m. og malkning men dog vist ikke mejeribrug. Hun havde tillige haft plads som kokkepige i et noget større hjem i byen, og hun havde været i lære som syerske – en håndtering, der senere kom hende til megen nytte ikke alene ved at kunne sy praktisk taget alt tøjet til en stor børneflokk af både drenge og piger men og-

så for i økonomisk vanskelige tider at kunne tjene kontante penge ved syning for andre.

Det var naturligvis en særdeles god ballast, men imidlertid ikke tilstrækkeligt til, at de havde midler til at starte egen bedrift, selvom de i øvrigt måtte anses for særdeles kvalificerede til det. Dertil krævedes mange års pige- og karleløn.

En ting måtte de give afkald på som unge mennesker nemlig at komme på højskole eller landbrugsskole, og især far gav mange gange senere over for os børn udtryk for, at det var en stor mangel; men de stærkt begrænsede midler tillod det ikke. For at nå målet med egen bedrift skulle der tjenes en løn, og der skulle administreres omhyggeligt med den. Men desto stærkere animerede de os til at søge al den kundskab, ud over den almindelige skolegang, der var adgang til, for at være så godt rustede til vores kommende gerning som muligt. At vi alle undtagen en enkelt kom på ungdoms- eller højskole eller landbrugsskole nævnes i denne forbindelse kun for at illustrere, at der virkelig var vægt i deres syn på værdien af, den unge generations bedst mulige uddannelse. At de, der blev håndværkere tillige uddannedes på teknisk skole om aftenen efter en lang arbejdsdag var naturligt og tilføjes for fuldstændighedens skyld.

Hvor mor og far traf hinanden oprindeligt, står mig ikke klart; men skønt de begge var fra egnen syd for Skive, var de ■ havnet en fjerdingvej eller så på den modsatte side af byen i den første landsby nordvest for og hørende til Skive landsogn, og før den tid mener jeg ikke, de vidste af hinanden at sige.

Efter soldater tjeneste Viborg kom far til Vinde som karl og senere vistnok som, bestyrer på en ejendom på en halv snes tønder land, hvis ejer var værkbruden og ikke selv kunne bestri-

de arbejdet, og vel nok omtrent samtidig kom mor til nabogården som pige. Det kan jo imidlertid også være underordnet, hvorledes kontakten blev sluttet; det afgørende var, at de efter en rimelig lang forlovelsestid blev gift i Skive kirke den 31. marts 1896. De havde da fået en lejlighed i et hus lige over for den før nævnte ejendom, som far havde arbejdet på, - så vidt jeg husker for 25 kr. om året; men helt indestå for det tør jeg ikke.

Endnu en kort tid fortsatte far sit arbejde ved landbruget; men det stod ham ganske klart, at det ikke kunne føre til noget videre i det lange løb. Med den udvikling, der var i gang inden for by virksomhederne, skønnede han, at der måtte være helt anderledes muligheder for fremskridt igennem en håndværksmæssig uddannelse.

Efter fælles rådslagning og grundig overvejelse besluttede han som gift mand i en alder af hen imod 30 år at gå i murerlære. Ganske vist betød det en nedgang i indtjeningen i læretiden; men efter denne skulle den nok kunne blive dobbelt så stor og måske endnu bedre. Mange anså det dog for et voveligt foretagende; men beslutningen stod fast. Medvirkende til den var det ret så betydningsfulde, at mor kunne få næsten alt det arbejde med syning, som hun kunne overkomme og derved var i stand til at tjene til udkommet. Uden dette ville sagen sikkert ikke have kunnet gennemføres.

Yderligere kombineredes arbejdet på den måde, at far tog plads som fodermester om vinteren, når der erfaringsmæssigt ikke kunne arbejdes ved murergerningen. Der blev således ikke nogen ledighedsperiode, og det var bedre også rent helbredsmæssigt - at gå i en varm kostald end stå på et murerstillads

i regn og blæst og alskens usundt vejr. Allerede på dette tidspunkt havde far fået at mærke, at det kunne give gigt og anden dårlighed, så det vistnok også var efter lægens tilskyndelse, at han delte arbejdet imellem landbruget og håndværket på denne måde.

Nogle år tidligere havde han haft det, man kaldte gastrisk feber – vel noget i retning af paratyfus, og det gav sig undertiden endnu udslag i visse besværligheder med at tåle hvad som helst af mad.

Desuden havde han – måske i nogen grad i sammenhæng dermed – noget besvær med hjertet, og som følge deraf ordinerede lægen ham i længere perioder digitalis til stimulering.

Imod gigten anbefalede lægen ham kolde afvaskninger og en snaps hver morgen til at sætte blodet i bedre cirkulation. Som følge deraf måtte mor igennem ret lange tidsrum give ham afvaskninger på ryg og bryst hver morgen (der var jo dengang slet ikke tale om badeværelser eller sligt), og fra min første tid husker jeg at have hentet adskillige flasker brændevin i Skive. Det var i virkeligheden en betroet opgave, fordi flaskerne jo skulle omgås med varsomhed for ikke at gå i stykker og de kostbare livvækkende dråber ikke spildes. Man skulle altså ikke lave alt for mange krumspring, når man var ude i sådant ærinde.

En spånkurv til at have flasken og eventuelle andre indkøbte ting i var i så henseende en naturlig og uundværlig genstand, og det har den forresten været for mig i mange, mange år senere, når jeg gik på indkøb i brugsforening eller andre steder, – selv om det i mellemtiden var blevet skik og brug med andre og "finere" ting at transportere varerne i. De vedkom ikke mig.

En flaske brændevin kostede dengang 27 øre.

Med iagttagelse af de nævnte forholdsregler var far dog fuld arbejdsdygtig, og han var slet ikke noget skrøbelig end-sige syg mand. Måske havde det været endnu bedre, om han – ligervis som i Blichers fortælling – kunne have været skuelmejster om æ vinter; men det kunne han formedelst skolevæsenets udvikling altså ikke blive.

På dette sted finder jeg anledning til at gøre en bemærkning om, at far i høj grad også interesserede sig for at følge bedst muligt med i, hvad der krævedes i det faglige arbejde. Da jeg omkring 60 år senere fik hvervet som sekretær for Foreningen af jyske Landboforeningers Mejeriudvalg og fik overladt dette udvalgs gamle arkivsager og herunder den gamle forhandlingsprotokol helt tilbage til 1890-erne, fandt jeg under omtalen af uddelingen af Pontoppidans Legat til Mejeribrugets fremme i Jylland, at der et år – efter ansøgning – var bevilget far et beløb af 50 kr. til deltagelse i kursus for fodermestre.

Måske har det også samtidig været en anerkendelse af hans arbejde og en opmuntring til at fortsætte ved landbruget, idet hans husbond på det pågældende tidspunkt var formand for De samvirkende jyske Mejeriforeninger og medlem af det udvalg, der skulle forestå uddelingen af legatet.

Det var et af fars stående udtryk, at man skulle koncentrere sig om opgaverne så stærkt som muligt for, at der kunne komme det bedste ud af det. Han benyttede tit den vending, at nitten håndværk var tyve for mange, det vil sige, at ingen af dem i så fald lærtes til gavns. Ikke desto mindre var han – godt og vel overskredet århundredskiftet – både landmand, murer og møller, og så vidt det kan vurderes, var han – for at blive

i Blichers sprogbrug – lieg gue til bejje diel. Der skulle derfor være gode muligheder for en stræbsom og økonomisk anlagt familie.

EGET HUS OG FREMSKRIDT 1 DET HELE TAGET

Ønsket om eget hus trængte sig nu også stærkt på. Familien var forøget, og pladsen var i almindelighed trang i de huse eller dele af huse, der var at få til leje. Som det ældste af børnene var jeg født 9. maj 1897, nummer to dreng 4. september 1898 og nummer tre 19. marts 1900. Ønsket om rigelig plads både inde og ude for en virkelysten ungdom var altså ikke helt ubegrundet.

De økonomiske fremskridt havde – forståeligt nok – imidlertid ikke strakt til ret meget mere end, hvad der var brug for i det daglige, så udsigterne til eget hus var foreløbig ikke de allerbedste.

Alligevel viste der sig en mulighed for at realisere ønsket, omend det krævede hjælp af venner og bekendte. I den år-række, der efterhånden var gået, siden mor og far kom til Vinde, må de åbenbart have skikket sig så godt, at en ikke helt lille kreds troede på en fremtid for dem, for både ved denne lejlighed og en tilsvarende senere, meldte forskellige sig med tilbud om både kontant og moralsk støtte. Så vidt det kan bedømmes, blev heller ikke nogen af dem skuffet i deres forventninger, og jeg mener at vide, at der ikke engang blev nedskrevet et eneste ord om lån. En mand gjaldt for en mand og et ord for et ord.

Forholdet var dette, at der i slutningen af året 1900 eller begyndelsen af 1901 blev et ret nyt hus i landsbyens udkant til salg, fordi ejeren ikke kunne klare sine forpligtel-

ser. Det var efter tidens forhold ret velbygget af røde mursten og med tegltag. Det var ikke tilfældet med så mange huse endnu på dette tidspunkt, og i mange år gik det som følge deraf under betegnelsen det røde hus.

Det indeholdt tre jævnt store stuer, køkken og bryggers, og desuden var der et ældre udhus med plads til brændsel og deslige og så meget plads, at der kunne være nogle høns, et par grise og et par geder. Til huset hørte ca. 5 skæpper land, hvor der tidligere havde været gravet ler men nu var jævn mark.

Huset havde været ubeboet et halvt års tid og trængte derfor til istandsættelse på forskellig vis. Det kunne far som håndværker dog nok forholdsvis let råde bod på. Værre var det som sagt med de kontante penge til udbetalingen.

Der krævedes ganske vist kun 400 kr. af de 1700, som købesummen var ansat til; men med en timeløn på 30–36 øre, som taksten almindeligvis var, skulle der en rum tid til, inden der blev så mange penge tilovers fra det dagligt fornødne. Desuden kostede jo selve handelen noget til tinglæsning m.m., lige så vel som istandsættelsen ville kræve noget til materialer.

Med hensyn til selve prisen, da lyder 1700 kr. ikke af meget nutildags; men ikke desto mindre svarede det til mere end to års løn for en faglært arbejder på det daværende tidspunkt. Og så skulle han endda være fuldt beskæftiget hele året, altså ikke være arbejdsløs om vinteren, som murere jo ret ofte er, eller have ret mange spilddage på grund af dårligt vejr eller sygdom og lignende.

I de allersæneste år er prisudviklingen for jord og bygninger vel nok løbet hurtigere end håndværkerlønningerne; men man skal trods alt ikke ret mange år tilbage i tiden, før man kunne

købe en ejendom af samme størrelse og i samme udførelse for 2-3 gange en håndværkers årsløn, så forholdet har været nogenlunde det samme.

Fire af mors og fars tidligere husbønder tilbød imidlertid hver at låne dem 100 kr. mod tilbagebetaling, når de blev i stand til det indenfor et vist åremål, og med dette som grundlag købte de da huset.

. Egentlig er jeg slet ikke sikker på, at det var med helt udelt glæde, mor og far købte huset. De var i allerhøjeste grad klar over risikoen ved det. Med 4 procent rente af købesummen plus skatter og forsikring ville de komme op på en husleje af 100 kr. om året foruden vedligeholdelse og tiltrængte forbedringer. Det står endnu i min erindring, hvorledes både mor og far gav udtryk for en ikke helt ringe bekymring over for foretagendet den aften, da far kom hjem og fortalte, at han nu havde givet håndslag på handelen. Et stod dem i hvert tilfælde klart, at det ville kræve ret betydelige afsavn at opnå de goder, som de i øvrigt var klar over, at de kunne få, og de var tillige enige om at sætte alt, hvad de formåede, ind på at gennemføre forehavendet.

Den første store milepæl var trods alt nået: De kunne sætte foden under bord i eget hus, og vi tog det i besiddelse den 19. marts 1901 - altså temmelig præcis 5 år efter deres giftermål. Så vidt jeg kan skønne, er jeg den eneste af søskendeflokken og også af andre nulevende, der kan huske, at vi flyttede til dette sted, der skulle blive vort egentlige barndomshjem og nu i rundt regnet trekvart århundrede vort hjemsted.

I en alder af knap 4 år er man naturligvis ikke i stand til at skønne objektivt over gode og mindre gode sider ved et nyt

hjem; men det står for mig, som at det hele i virkeligheden var så godt, som noget kunne blive.

I modsætning til adskillige af naboejendommene, hvor der ofte kun var brædegulv i en enkelt stue – om overhovedet noget – og ellers lerstampede gulve, så var der hos os brædegulv i alle stuerne og cement i bryggerset, hvor mange andre havde stenpikning. I mindre hjem på landet var det endnu på den tid ikke blevet skik med tapet på væggene. Om det var det i større, husker jeg ikke. Der var hvidkalket over det hele (senere dog rødt i den "pæne" stue), og det havde far vistnok sørget for at have i orden inden indflytningen.

Den ene stue indrettedes som soveværelse og den anden som daglig opholdsstue; men den tredje husker jeg ikke indretningen af lige straks. Jeg er egentlig ikke sikker på, at den blev møbleret helt fra første færd. I visse perioder benyttedes den største af stuerne dog både som soveværelse og opholdsstue. Det kunne spare på tørvæne og træet eller kullene til opvarmning om vinteren, og det lettede naturligvis også på arbejdet for mor med hensyn til rengøringen.

Af møbler havde vi to nærmest dobbeltsenge og en såkaldt slagbænk, der brugtes til bænk om dagen og seng for nogle af os børn, i almindelighed to men undertiden også tre, om natten. Desuden naturligvis et stort bord med tilhørende langskammel og nogle stole. På den ene væg havde vi en boghylde ophængt i svære kroge. Den var lavet som husflidsarbejde med bæresøjler af tømte trådruller i de fire hjørner – egentlig ganske fikst og temmelig originalt. Desuden havde vi et stort og rummeligt egetræsmalet chatol med mange små hemmelighedsfulde rum og fire-fem skuffer til at opbevare tøj i samt en udtræksplade, tjenlig til

at skrive ved. I virkeligheden et dejligt møbel.

Billeder havde vi ikke mange af på væggene; men derimod husker jeg et par såkaldte gravmæler for min farfar og farbroder, der døde som ung. Det brugtes meget almindeligt dengang og var sirligt prentede indrammede skrifter med de pågældendes data og, så vidt jeg erindrer, bibelske citater. Jeg husker ikke, hvornår de afløstes af noget andet; men det var vistnok forholdsvis hurtigt. Måske falmende de også og blev udviskede og utydelige.

Til at begynde med savnede jeg nok at kunne gå en tur til den vej, der førte ind til Skive by, hvor der af og til kom nogen at snakke med. Det havde jeg kunnet dér fra, hvor vi boede før; men nu var vi kommet til et sted, hvor der kun færdedes mennesker til et par ejendomme lidt længere ude, og det var ikke mange.

Til gengæld var der dejligt frit omkring os, og det opvejede meget, og i løbet af kort tid fik jeg nye kammerater af jævnaldrende piger og drenge, både til den ene og anden side. Vi blev snart til en lille halv snes, omtrent lige gamle, til leg og samvær i øvrigt, og et stort gode var det, at vi kunne færdes frit imellem hinandens hjem uden risiko for at komme til skade af køretøjer og andet farligt. Det var knap så sikkert tidligere.

Et lille træk af mine oplevelser fra den vej, vi tidligere boede ved, vil jeg her anføre. Det drejer sig dog ikke om noget risikofyldt, selv om der på vejen var trafik både til byen og til nogle mark- og især engarealer, der lå nedenfor det sted, hvor vi boede. Det drejer sig om et særligt udslag af et barns fantasien over noget ukendt, han møder på sin vej.

På en gård ikke så langt fra os, men på den anden side af

vejen, boede min gudmoder og hendes mand. De havde ingen børn, og jeg blev vistnok lidt forkælet af dem ikke mindst, da jeg blev så stor, at jeg kunne gå over til dem uden ledsagelse. Det gjorde jeg tit og gerne, og jeg fik formelig et næsten dagligt ærinde derover, idet de og vi kom til at holde avis i fællesskab, således som man i mange tilfælde gjorde det i landsbyerne dengang. Den ene part fik da avisen af posten, og den anden hentede den så eller fik den bragt den følgende dag, alt efter omstændighederne. Det var slet ikke så betydningsfuldt, om man fik nyhederne en dag før eller siden.

En dag, da jeg gik i dette mit sædvanlige ærinde, var der kommet til at ligge en mægtig dyngede hestepærer på vejen, og ind under og ud til siderne vrimgledede det med skarnbasser. Hestepærerne var jeg nok kendt med; men basserne kendte jeg ikke, og ved synet af den store og for mig uoverskuelige flok blev jeg rædselsslagen og stak hylende hjem igen uden at komme derhen, hvor jeg skulle. Jeg kunne jo ikke vide, hvor farlige eller skikkelige sådant kræ kunne være.

Min mors forbavselse var selvsagt stor, da jeg vendte tilbage med uforrettet sag og forklarede årsagen. Til min lige så store forbavselse tog hun imidlertid sagen med sindsro og trøstede mig med, at hvis jeg aldrig skulle komme ud for noget værre, så gik det ikke galt, og et par timer senere fulgte hun med mig for at forvise mig om, at der ikke var nogen fare på færde. Endnu den dag i dag mere end 70 år efter står tildragelsen desuagtet dybt prentet for mit indre. Det var en liden tue, der væltede et stort læs.

FREMGANG OG FAMILIENS FORØGELSE

Hvorledes udviklingen i øvrigt formede sig, husker jeg ikke i enkeltheder. Ret hurtigt fik vi anlagt have både til dyrkning af grøntsager og til blomster, ligesom vi fik plantet frugttræer og -buske samt læbælter. Oprindeligt var der vist kun et par store asketræer og et par elme samt et ikke særlig godt enrækket pilehegn i skellet imod vest. Selve beplantningen foregik dog næppe det første år, idet jorden først skulle kulegraves og gøres i stand; men jeg mindes tydeligt, at vi fik de mange forskellige planter og ligeledes selve plantningen. Far gravede de mange huller, og det gik rask. Jeg fik så til opgave at sætte træerne i hullerne, så arbejdet kunne gå hurtigt fra hånden, og far få jorden trådt til om rødderne. Nogle af træerne var nok mere end dobbelt så høje som jeg selv, og det kneb nok noget med at holde dem på lodret, som jeg havde strengelig instrukser om. Så måtte far jo rette op på det, og i det hele taget blev arbejdet udført helt til ug. I hvert tilfælde groede træerne vistnok alle sammen og stod smukt i række og geled og kom også ret hurtigt til at give frugt.

I det hele taget blev det snart synligt for alle, at der var kommet driftige og fremadstræbende mennesker til det tidligere noget forsømte hjem. Der var vækst og grøde omkring det.

Også familien trivedes godt og forøgedes betydeligt. Ved mors og fars 10 års bryllupsdag var vi 6 søskende, og senere kom flere til.

De fem ældste af os søskende fik navne efter nærmeste slægtninge i foregående led, således som det i udstrakt grad var tilfældet dengang.

Som den ældste var det meningen, at jeg skulle "kaldes op" efter min farfar. Han hed Mikkell, men det syntes mor ikke om at kalde et barn. Jeg kom derfor til at hedde Marinus, et navn der dog havde det første bogstav fælles med farfars.

Den næste der skulle have været en pige men også blev en dreng, var det hensigten at navngive efter mormor. Hun hed Ane Katrine, og da det nu blev en dreng, kom han til at hedde Alfred Christian, så der var en nogenlunde lighed.

Nr. 3 dreng blev kaldt op efter en farbror, der var død kort tid før hans fødsel, og her kunne navnet overføres direkte, nemlig Christen Østergaard.

Også de to næste i rækken kunne få navne direkte efter dem, de skulle kaldes op efter, nemlig Kristiane, som vores farmor hed, og Jens Christian efter morfar.

For de øvrige søskendes vedkommende kender jeg ikke oprindelsen til navnene, men så vidt jeg kan skønne, har de ikke nogen forbindelse med navne i familien forud.

Der levedes et jævnt og muntert og ikke mindst virksomt liv med udmærket harmoni imellem mor og far og imellem dem og os børn. Små skærmydsler kunne naturligvis ikke undgås i så stor en børneflokk, men var utvivlsomt også stærkt medvirkende til at lære os at indrette os efter hinanden og slibe de skarpeste kanter af. Gik det engang imellem lidt for ivrigt til, kunne mor på en mild og myndig måde let opnå at sætte tingene på plads.

Der var ikke mindst to ting, vi fik indprentet som ufravigelige i omgangen med hinanden og med alle dem, vi omgikkes: Altid at tale sandhed og lade vor tale bestå af ja og nej uden brug af kraftudtryk og anden uhøvisk tale og aldrig sladre om eller bagtale hinanden.

Det var vel ikke lige let at efterleve til enhver tid. Engang imellem kunne det jo være fristende at pynte lidt på ens egen stilling i en eller anden affære og søge at give en af de andre bare en lille smule mere skyld end strengt taget fortjent, hvis det var gået knapt så godt med et forehavende, som det egentlig skulle. Men som sagt: I det store og hele var der udmærket harmoni i livet.

De irettesættelser, som det engang imellem var uundgåeligt at give os, fik vi på en rolig og behersket måde uden megen alarm, og banden og brug af andre kraftudtryk hørte vi ikke. Dette sidste var imidlertid ikke udtryk for veghed hverken i opdragelsen eller i livsholdning. Tværtimod. Både mor og far vidste nok at vise deres standpunkter og kunne harmes, når de syntes, der blev begået uret i en eller anden henseende; men for dem begge gjaldt det, at de anså det for muligt at nå resultater uden anvendelse af de store ydre midler.

De så gerne, at vi børn beskæftigede os med både de dagligdags foreteelser ikke alene uden for vor nærmeste snævre kreds, og for byens og samfundets anliggender og for religiøse og moralske forhold og vejledede os, så godt de formåede, i at se sagerne under forskellige synsvinkler, så vi kunne blive rustede til med tiden selv at tage stilling til det, der mødte os.

I det hele taget mener jeg, at deres opdragelse af os og hele deres livsførelse var præget af et stort frisind omend vi aldrig tog fejl af deres egen opfattelse.

I religiøs eller kristelig henseende levede vi vidst som folk flest. Både mor og far var positive overfor kirke og kristendom, men sluttede sig ikke til nogen bestemt kirkelig retning

og havde det bedste forhold til dem af naboerne, der var indremissionske såvel som til alle andre.

Hvis problemerne i den henseende skulle sammenfattes kort, tror jeg at kunne sige, at man forsøgte at leve livet i god overensstemmelse med moselovens ti bud – ikke i ortodoks forstand, men som de må opfattes efter nutids tankegang – og efter folkekirkens almindelige menneskesyn med Fadervor som en daglig aftenbøn – forøvrigt understøttet af den morgensang og andagt der hørte til i skolen.

HÅNDVÆRKER OG SELVSTÆNDIG VIRKSOMHED

I de første år af sin håndværkertid arbejdede far næsten udelukkende i Skive by og var med ved opførelsen af adskillige større bygningsforetagender. Bedst husker jeg byens første Kosmorama på Østerbro ved siden af Gammel Skivehus og det store kompleks vistnok kaldet Taarnborg også ved Østerbros Torv. Det hændte ikke så sjældent, at jeg blev sendt til byen i et eller andet ærinde, og det var da en af de store oplevelser at få lov at komme op på stilladset i anden eller tredje sals højde. Her var da overblik over sagerne. Nogle gange arbejdede han på et gartneri, der lå neden for Kirkebakken, og ikke mindst her var det meget, meget interessant for mig at få lov at gå og studere drivhuset og de mange mistbænke med blomster og planter i hundreder af arter. Ind imellem arbejdede han dog også på landbrugsbygninger, og i hvert fald et par af egnens gårde var han med til at opføre i denne periode.

Vejen til og fra arbejde tilbagelagde far på cykel, og hvis jeg ikke husker meget forkert, var han den første i vor lille landsby, som havde en sådan. Vi børn var meget optaget af den, og vi kappedes om at gå i møde med far om aftenen, når han kom hjem, for at få en tur på cyklen – naturligvis med ham som styrmand. Selvom turen kun blev på et halvt hundrede meter, var det dejligt.

Hvor længe far var byhåndværker, står mig ikke helt klart; men efter nogle års forløb holdt fars tidligere læremester, som forøvrigt kun var et par år ældre end far og var blevet vor nærmeste nabo, op med murerhåndværket for at hellige sig landbruget på den ejendom på 15–20 tønder land, som han havde overtaget efter sin far. Og det faldt vel da naturligt, at far som den ene-

ste fagmand på området i landsbyen gled ind som hans afløser.

I godt og vel en halv snes år virkede han da som selvstændig, undertiden i fællesskab med en anden og undertiden med en eller flere svende til hjælp, når arbejdet krævede det, og ved at tænke tilbage over tingene er det kommet til at stå mig klart, at der næppe fandtes den gård eller det hus i landsbyen, som han ikke i årenes løb udførte større eller mindre arbejder på.

Nogle var helt nyoprettede som blandt andet en række nyudstykkede husmandsbrug og enkelte beboelseshuse for håndværkere og lignende. Andre f.eks. efter brand og andre delvis med nyt stuehus eller een eller flere staldlænger og atter andre udvidet eller omforandret efter ændrede produktionsforhold og for at opnå bedre arbejdsforhold. I virkeligheden må man vist sige, at det er forbavsende, hvorledes en sådan lokal håndværker kan komme til at sætte sit præg på et forholdsvis snævert landbosamfund ved sit arbejde igennem en række år – ikke i form af kunstnerisk betonet arbejde men ved solidt praktisk anvendeligt bygningsværk .

Hvor det drejede sig om opførelsen af en helt ny gård eller et andet regulært nybygningsarbejde, var prisen vel nok i almindelighed aftalt på forhånd; men ellers foregik det vistnok så godt som udelukkende på dagløn. I mange tilfælde var det jo ikke muligt forud at bedømme arbejdets omfang, og jeg mindes ikke at have hørt, at det tillidsforhold, der således byggedes på, er blevet brudt af nogen af parterne.

Hele virksomheden foregik på den måde, at den pågældende, som ønskede fars bestand ved et eller andet foretagende, og far satte sig sammen og gennemdrøftede problemerne. Der var ikke

nogensinde arkitekt- eller ingeniørhjælp med. I modsætning til adskillige andre af samtidens landhåndværkere havde far fået uddannelse på teknisk skole, og det faldt ham let at lave tegninger og beregninger. Det var vel ikke i alle tilfælde, at de, han skulle bygge for, kunne følge ham i enkelthederne i den henseende; men hvis de ikke kunne, har de formodentlig støttet på hans sagkundskab og på grundlag heraf overladt ham arbejdet. Et lille træk vedrørende dette falder det naturligt at gengive her til belysning af forholdene.

I vinteren 1909 eller 1910 brændte udlængerne til en af byens gårde som følge af en lygtes antændelse af halm i laden, og den følgende sommer brændte nabogården på grund af lynnedslag. Da den første skulle genopbygges, akkorderede far med ejeren om en pris på – så vidt jeg husker – 950 kr. i arbejdsløn for de tre udlænger, og således at ejeren selv skulle foretage indkøbet af materialer. Efter afslutningen af arbejdet gjorde han sit regnskab op og fortalte mor, at det nu slet ikke var så galt beregnet, for når svendeløn og anden medhjælp var betalt, og han selv havde fået sin timeløn som de andre, så var der et overskud på 35 kr. til administration og risiko. Det var dog også penge; men hvad de skulle bruges til, husker jeg ikke. Der har sikkert været et eller andet hul at stoppe dem i. Det manglede der sjældent.

At beregningen så også kom til at danne udgangspunkt for genopbygningen af nabogården er indlysende.

LANDMAND IGEN

Inden man var nået så langt frem i tiden, var der imidlertid sket en afgørende ændring i vores økonomiske og arbejdsmæssige situation. Far havde købt jord og var blevet landmand ved siden af, at han var håndværker. Tanken om at blive dette, havde han aldrig opgivet, og det var formodentlig hele tiden dette mål, han især stræbte efter at nå.

I umiddelbart skel med den jord, vi havde, lå en halv snes tønder land som udlodder og hedeparceller til en gård og et par mindre ejendomme. Ejeren af den ene lille ejendom var ikke selv kørende længere og kunne ikke få parcellen drevet, medmindre han lejede arbejdskraft til det, og han var derfor meget interesseret i at få den solgt. Og for gårdmandens vedkommende gjorde der sig vistnok det gældende, at han var kommet til at skylde så meget væk, at salget af gården eller i hvert fald noget af den kunne blive nødvendigt.

De gode byens mænd, som havde bistået ved købet af huset i sin tid, og måske en enkelt mere, så da muligheden for at lave en tre - eller firkantet handel til alle parter fordel, og en efterårsaften i 1907 satte man sig til forhandlingsbordet og fandt frem til et fornuftigt resultat. Far fik overdraget de ca. 10 tønder land, som det drejede sig om, og hvoraf knap halvdelen var gammel dyrket agerjord og det øvrige lynggroet hede, men i det væsentlige af nogenlunde god bonitet, for i alt 2700 kr. I første omgang skaffedes beløbet ved lån i banken, men senere, når der var opført de nødvendige bygninger i form af stald og lade, var det hensigten at søge lån efter husmandsloven.

Købet var dog langt fra lutter leg og lagkage. For mens man nu var kommet nogenlunde ovenpå efter de trange år i be-

gyndelsen, stilledes der pludselig meget betydelige krav om større arbejdsindsats og penge til igangsættelse af bedriften. Der skulle sædekorn og gødning til den del af marken, der var i drift, og der skulle skaffes udvej for pløjning og kultivering af den del, der var groet i lyng, tilførsel af mergel o.s.v., ligesom der skulle træffes forberedelser til opførelse af bygninger. Selv om far selv kunne påtage sig murerarbejdet, skulle der jo meget andet til: materialer og smede, - snedker- og tømrerarbejde og meget andet. Og mens vi tidligere i det væsentligste havde fået vor mælkeforsyning igennem en eller to geder og en god portion sulemad ved at opføde en eller to grise om året, så skulle der jo nu tænkes på besætningen af både køer og svin til at skaffe penge til huse ved omsætning af avlen, eventuelt også heste og redskaber til behandling af jorden.

Alt dette kunne naturligvis ikke komme lige med det samme, og der skulle lægges en fornuftig plan for hele udviklingen.

I nogle tilfælde lånte far sig frem med at få pløjet og harvet; men i øvrigt fik han truffet aftale om arbejdets udførelse med ejeren af en anden ejendom, som havde rigelig med hestekraft og godt selv kunne afse tid til at hjælpe.

Denne ordning bestod vistnok 2-3 år og gennemførtes til fuld tilfredshed for begge parter, ikke mindst fordi far da kunne passe sit håndværk om dagen og tjene kontante penge, også til anvendelse i landbruget. Ved at forlænge dagen kunne han så tage sig af bedriften om aftenen, samtidig med at mor og børnene kunne ordne en meget væsentlig del, mens han var borte. For dem begge var arbejdsdagene lange; men et af fars udtryk med hensyn til arbejde var, at han aldrig havde set nogen dø af at bestille noget, og ud fra dette synspunkt udførte han sin gerning hele

livet igennem.

Fællesdriften viste sig dog uholdbar i det lange løb, eftersom al jorden kom i kultur og helst skulle have daglig pasning. I 1910 eller måske 1911 blev der da råd til selv at få et spand heste – islændere –, og fra den tid gik det betydeligt fremad, således at marken blev passet, som den skulle, og kom til at give bedre og bedre afgrøder.

Hertil bidrog også, at der blev udført et ret væsentligt dræningsarbejde og jævnet grøfter blandt andet ved at hente i snesevis eller måske hundredvis af læs jord fra oprensning af vejgrøfter og udjævning af vejrabatter, ligesom far hentede store mængder mergel og i nogle år al den staldgødning hjem, der blev fra en af byens største købmandsgårde, hvor især på torvedage opstaldedes mange heste fra oplandet, mens man foretog sine indkøb. Et andet betydningsfuldt skridt vedrørende fodringssituationen var det, at far nogle år senere købte to tønder land eng ved Skive å og fjord. Den gav i almindelighed gode afgrøder til hø og afgræsning, og selv om der var en lang transport med det, var det alligevel meget værdifuldt.

I takt med forøgelsen af avlen fulgte også udvidelse af besætningen. En sogris eller to af et godt kuld voksede hurtigt til og kunne, når heldet var med, formere sig betydeligt i løbet af et år. Mere trægt gik det med køerne. Dels var de jo dyrere i anskaffelse, og dels gik der længere tid med at opdrætte de kalve, de fik, til køer til supplerings af besætningen eller til salg.

Under indtryk af, at en håndsækning i den henseende ville være vel anbragt, forærede vores mormor os den første ko – en ikke særlig stor men i øvrigt helt god blåskimlet ko, krydsning

imellem sortbroget jydsk og korthorn, en type der var mange af på den tid.

Hvorledes det gik med den senere, om den efterlod noget afkom til tillæg i besætningen, husker jeg ikke; men det er vist sandsynligt, og i alt fald varede det ikke så længe, inden den havde kammerater i stalden, og der kunne sendes mælk til mejeriet og tages penge hjem ad den vej, foruden de andre, der bød sig.

Endnu på den tid og nogle år frem beskæftigede far sig noget af tiden med sit håndværk, men det blev mindre og mindre efterhånden, så det kun blev i ny og næ og mest for at hjælpe naboer og venner i en snæver vending for sluttelig at høre helt op. Landbruget var blevet hans gerning påny, og dets afkastningsevne stod formentlig fuldt på højde med håndværket, så dette kunne undværes.

Om udviklingen i de følgende år er der næppe særligt at skildre. Den forløb jævnt og støt. Der udvidedes på forskellige felter, byggedes nyt hønsehus og hestestald med redskabsrum og vognport, og i stuehuset indrettedes værelser ovenpå til det stedse større antal børn og senere svigerbørn og børnebørn. En kort tid boede vores farmor også hos os; men hun flyttede igen, vistnok for at få ophold hos vores faster, og hun levede ikke så mange år efter. Når det foran er antydnet, at hun og mor kunne have forskellige syn på et og andet, tror jeg ikke dette var det almindelige; men pladsforholdene i huset var ikke særlig gode, og de mange børn skulle jo nødvendigvis have en betydelig plads, og dette var nok den væsentligste årsag til, at hun flyttede.

På et senere tidspunkt, da de fleste af os børn rykkede

ud fra hjemmet og dels selv stiftede hjem, fik vores mormor ligeledes ophold hos os, og det varede nogle år. Senere flyttede dog også hun (til Skive), først til en lille selvstændig lejlighed og sidst til De gamles Hjem.

SØLVMEDALJEN FOR LANDBOFLID

Udadtil må man også have lagt mærke til, at der skete betydelige fremskridt på den tidligere ikke alt for givtige ejendom, og anset det for at have en vis betydning også for andre. I hvert tilfælde formede det sig sådan, at Salling Landboforening i 1927 indstillede mor og far til den – må man nok have lov at sige: store anerkendelse, det er at modtage Foreningen af Jydske Landboforeningers sølvmedalje for Landboflid. Trods det forholdsvis korte åremål, de havde arbejdet med ejendommen, og at de var nogle af de yngste, der indstilledes, fandt dommerne deres indsats så værdig til efterfølgelse, at de fik Sølvmedaljen tildelt og overrakt ved en festlighed.

Jeg havde på dette tidspunkt været beskæftiget ved Foreningen af jydske Landboforeninger i en række år. Jeg havde haft adgang til at se indstillingerne, men ikke ytret noget derom til nogen som helst. Under et besøg hjemme – formodentlig i sommerferien – havde far imidlertid spurgt mig om, hvad sådan anerkendelse betød, og det havde jeg forklaret, så godt jeg kunne. Jeg regnede ikke med, at der skulle tales mere om dette eller at nogen vidste noget om mit familieskab med de indstillede, og stor var derfor min forbavselse, da foreningens sekretær – og min foresatte – en dag nogen tid efter, da han havde modtaget dommernes indstilling, kom og sagde, at han gerne vil lykønske mig med, at mine forældre skulle have Sølvmedaljen.

Det stod i hvert fald ikke i beskrivelsen, at de havde en søn hos foreningen, men det var alligevel blevet kendt og nået frem til foreningens ledelse, måske fordi den ene af dommerne var sallingbo og kendte både far og foreningens sekretær særdeles godt.

Jeg takkede naturligvis for lykønskingen og sagde vistnok noget om, at så blev forventningerne til mit arbejde jo nok endnu større, men at jeg skulle prøve at leve op til det gode eksempel, som mine forældre havde vist.

DE VEKSLLENDE VILKÅR

Under skiftende forhold både i økonomisk henseende og med hensyn til avlen i marken og besætningens afkastning fortsatte mor og far ved bedriften. Der kom tørkeår og våde år, som landbruget jo altid er meget afhængigt af, men som man så vidt muligt søger at indrette sig efter og afbøde virkningerne af. Og det hændte, at en pludselig storm fra nordvest satte Limfjordens – og dermed Skive Fjords – vande så højt op i engene, at høet ikke kunne bjerges, men flød bort. Der kom langvarig landbrugskrise med ganske overordentligt lave priser på det, der skulle sælges, og der kom epizootier af mund- og klovsyge, som både gav anledning til, at nogle af kørerne døde, og for andres vedkommende nedsatte mælkeydelsen stærkt såvel øjeblikkeligt som i lang tid efter.

Det klaredes alt sammen ikke mindst ved stadig at praktisere den gamle anerkendte læresætning, som man var trænet i fra første færd, om at sætte tæring efter næring. Mor og far tjente sig ikke nogensinde rige; men både de og vi børn havde det på det jævne efter den tids forhold.

FÆLLES OPGAVERS LØSNING

På forskellige områder var far i tidens løb med til at løse opgaver af fælles interesse. I en række år var han formand for den stedlige husmandsforening og en periode medlem af landboforeningens bestyrelse. I sin egenskab af håndværker var han tillidsmand og vurderingsmand for Husmandsbrandkassen, og med hensyn til det, der vedrørte landbruget, var han endvidere en kort tid formand for byens kvægavlerforening, ligesom han var formand og regnskabsfører for lokalforeningen af Andels-foderstofforeningen. I en periode i de sidste år, da den stedlige udstykningsforening eksisterede, var han kasserer for denne, og i en årrække var han i bestyrelsen for den kommunale hjælpe-kasse og sluttelig fungerede som formand for den, ligesom han var medlem af sygekassens bestyrelse.

Disse talrige gøremål førte med sig, at vi hjemme fik et stort antal medlemsblade og tidsskrifter; så vidt jeg husker, var vi på et givet tidspunkt oppe på 25 plus et par dagblade. Alt efter, hvor interesserne lå, var der således rigeligt at supplere sin viden med, og det allermeste blev flittigt benyttet.

YNGRE KRÆFTER KOMMER TIL

Efter at have haft ejendommen i det åremål, man almindeligvis betegner som en menneskealder, begyndte mor og far at tale om at afhænde ejendommen. Dels var hele børneflokket med undtagelse af den yngste, der var i håndværkerlære, rejst hjemmefra og havde stiftet selvstændigt bo, og dels havde forskellige sygdomsperioder med hospitalsophold og operationer taget på kræfterne både hos mor og far, så de i virkeligheden syntes, at de

trængte til aflastning for noget af arbejdet.

Drøftelsen til forskellige sider førte da til, at man enedes om, at vores næstyngste broder, der var landmand og forlovet og gerne ville have egen bedrift, skulle overtage ejendommen i efteråret 1933, omend det skete med en ikke ringe betænkelighed, fordi den før omtalte landbrugskrise langt fra var til ende, og det derfor dårligt kunne overses, hvorledes økonomien ved generationsskiftet ville forme sig. At det gik bedre, end man på forhånd kunne vide, tilføjes for fuldstændighedens skyld. Dels bedredes de økonomiske forhold forholdsvis hurtigt, og dels overkom de yngre friske kræfter ganske givet arbejdet lettere.

PÅ PENSION

Forinden havde mor og far bygget sig et hus i et nyt kvarter af byen, men ganske bekvemt ved vejen til den gamle landsby. Og her flyttede de så ind. Så vidt jeg har forstået på dem, var det et af de steder, hvor de fra deres allerførste tid på egnen havde talt indgående om, at her ville det være rart at bo.

I de mellemliggende 40 år var naturligvis næsten alt forandret; men fra deres vinduer havde de stadig en vid udsigt til det landbrugslandskab, de havde kendt i de mange år, med gårde og huse og et kuplet bakkedrag, og nogle få hundrede meter borte – ja, vistnok endog fra deres øverste vinduer – havde de den bedst tænkelige udsigt over de vidtstrakte eng- og hedearealer, der grænser ind til Skive, og i hvilket den nok så besungne Karup Å indgår som et betydningsfuldt led.

Naturligvis var det en omvæltning således at flytte fra den bedrift, som de selv i bogstaveligste forstand havde opbyg-

get, og som havde krævet al deres opmærksomhed til alle årstider og i mange tilfælde også i alle døgnets timer, og til en stille tilværelse i et hus med kun en lille have at dyrke og et fortov at holde rent. Men som sagt trængte de begge til at tage den lidt med ro.

For fars vedkommende formede det sig tillige sådan, at han udmærket kunne blive ved at række en hjælpende hånd i bedriften, når helbredet tillod det, og det bedredes efterhånden stærkt igen. Ikke mindst hjalp han rent håndværksmæssigt til ved omforandring af stalden, da en sådan blev nødvendig blandt andet på grund af udrensning af besætningen efter tuberkulose og måske smitsom kastning.

Det varede heller ikke ret længe, inden både den ene og anden af de gamle naboer henvendte sig til ham påny med spørgsmålet, om han da ikke kunne hjælpe dem med så det ene så det andet bygningsproblem. Han kunne dårligt sige nej, og før han egentlig vidste rigtigt af det, var han i virkeligheden murer igen, så han havde ikke vanskeligt ved at få tiden til at gå.

Noget anderledes stillede det sig vel nok for mor; men dels havde hun et ret rummeligt hus at tage vare på, og dels var der også stadig nogle af børnene og børnebørnene i nærheden, som hun kunne besøge og få besøg af og hjælpe med syning og andet håndarbejde, således at også det meste af hendes tid var optaget af en fornuftig syssel og ikke faldt hende alt for lang. Også gamle og nye naboer havde hun vedblivende som trofaste omgangsfæller til hyggeligt samvær.

Hvorledes tilværelsen i øvrigt formede sig for dem i disse år, er andre af familien bedre i stand til at gøre rede for end jeg. Ligesom alle de andre havde vi til enhver tid den bedste

kontakt med mor og far; men alene afstanden imellem Skive og Århus, hvor jeg fik min gerning, bevirkede ganske naturligt, at der måtte gå længere tid imellem vore besøg hos dem og deres hos os. Desuden var vi af huskøb og ikke alt for store lønninger i lange tider bundet til at være påpasselige i pengesager, så der rent ud sagt ikke blev for godt råd til ret mange togbilletter. Både i sommerferierne og blandt andet under de to års Ungskuer i Skive i 1936 og 1937 havde dog både børnene og vi meget lange ophold hos dem til – tror jeg at kunne sige – stor gensidig glæde.

For fars vedkommende kom dette sidste afsnit af tilværelsen til at strække sig over knap 10 år, og for mors over godt og vel 13 år. Far blev omtrent 73 år. Han døde 12. juni 1943 efter en temmelig lang sygdom, som han pådrog sig en forårsdag, først som en stærk forkølelse og senere dobbeltsidet lungebetændelse og andre komplikationer, der medførte indlæggelse på sanatorie.

Mor blev således den ældste af de to. Hun blev 75½ år og døde 11. november 1946 efter nogle måneders tiltagende svagelighed. Kort tid forinden var hun fraflyttet huset og havde fået ophold på De gamles Hjem. Dette blev imidlertid kun af kort varighed, og mor gik herfra træt af dage – stille som solen går ned. Hendes ældste barnebarn havde på dette tidspunkt fuldendt sin uddannelse som sygeplejerske, og et af mors største ønsker, da jeg besøgte hende den sidste gang, var, at hun kunne få hende til at passe sig i den tid, der måtte være tilbage. Hun var dog ganske klar over, at det ikke kunne lade sig gøre. Sygeplejersken havde plads et andet sted, og selv om hun aldrig så gerne ville have passet sin farmor, måtte hun blive ved den stilling,

hun havde.

Både mor og far havde fuldentd deres dagværk og var vel egentlig slidt op, hvis nogen var det. For dem blev livet aldrig nogensinde en dans på roser, og de blev ikke rige hverken på gods eller guld; men fik dog al deres tid nok til et jævnt udkomme. Og man kunne godt ligesom digteren spørge, om alt havde været bedre, hvis det var anderledes. Det gjaldt i høj grad for dem, at de havde kæmpet; men hvis de ikke havde haft noget at kæmpe for, hvad var der da ved det altsammen. Det bekræftedes også hos dem, hvad en anden digter har sagt, at hvor der er børn – selv om det som her var mange – er der aldrig virkelig fattigdom. Deres dage var udrundet; men nye slægter var gået i spor.

Da vi samledes til minde om deres hundredeårsdage, gjorde vi det vistnok op til, at slægten nu med børn og børnebørn og ægtefæller talte over 100, og på det tidspunkt, da disse optegnelser mangfoldiggøres, er i hvert fald femte generation i opvækst. Men som forfatteren Karl Bjarnhof siger et sted i sine erindringer: Der står lys ved lys og skinner i mindet om dem, således gør der det også i vort tilfælde.

Børn og børnebørn samt oldebørn er nu spredt over hele landet fra nord til syd og fra vest til øst og nogle endog uden for landets grænser. Hvad vi som børn og unge tit og ofte fantaserede om men kun opfattede som drømme, nemlig at få lejlighed til at se de fjernere egne af verden med fremmede folkeslags tilværelse og levevilkår, høje bjerge og store floder, ørkener og deres modsætninger, der kunne minde om Paradisets have, opnåede allerede de fleste af børneflokkens at opleve takket være den kolossale udvikling af teknikken ikke mindst på flyvningens om-

råde. Vore rejsemål har strakt sig til Grønland i nord og til Sydafrika i syd og fra Amerika i vest og over Rusland og Mellemøsten til langt ind i Asien mod øst.

Det er nu ikke alene landmænd og håndværkere, slægten består af; men i takt med hele samfundets udvikling og længere skolegang m.m. er en række af de yngre uddannet ved handel og kontorvirksomhed, bankvæsen og lignende, ligesom nogle er gået lærervejen og nogle andre har fået universitetsuddannelse.

AF BARNDOMMENS OPLEVELSER

SØSKENDE, LEG OG PLIGTER

Som før nævnt blev vi efterhånden en stor børneflokk derhjemme – flere end de fleste steder, selv om det var almindeligt med mange børn i hver familie dengang.

Vi var i alt 11 søskende, 7 drenge og 4 piger; men 2 døde som ganske små, den ene af kighoste, som vi vistnok alle havde det år, i en alder af knap et år, og den anden som nyfødt, kun en uge gammel. Men vi var altså 9, der voksede op i hjemmet: 6 drenge og 3 piger, født i årene fra 1897 til 1916.

Det kræver ikke nogen større forklaring, at der skulle en god portion af både fysiske kræfter, sjælelig balance og pædagogiske evner til for at klare en mors opgaver under disse forhold, og undertiden kneb det vel også noget med kræfterne, når det ene barn ikke var ret gammelt og stadig skulle ernæres, mens det næste var stærkt i vente. Der var til stadighed både vugge og barnevogn i gang. Undertiden – som f.eks. i sygdomsperioder, og dem er der jo altid mange af, hvor der er børn – blev det heller ikke til mange timers nattesøvn. Det er i virkeligheden en meget, meget beundringsværdig indsats, som der i alt fald går mange år før en mor får nogen tak endsige anerkendelse for – om nogensinde.

Det ligger nu engang i børnenes natur mere at modtage deres mors hjælp og omsorg som en selvfølge end påskønne det, og her, hvor vi forholdsvis tidligt fik visse opgaver at udføre i forbindelse med pasning af de mindre søskende og med husførelse i det hele taget, var det vistnok langt fra altid, at vi gav udtryk for taknemmelighed for sådanne pligter.

Ikke desto mindre tror jeg, at mor - og det samme gælder naturligvis også far, selv om han ikke er nævnt så direkte i denne forbindelse - også i levende live nåede at føle, at vi børn blev så voksne og så klart seende, at vi i høj grad værdsatte den opdragelse og påvirkning, vi havde fået af dem, selv om det ikke kom direkte til udtryk til enhver tid.

Men tilbage til det, der egentlig skulle berettes om her: barneårene og opvæksten.

Som allerede nævnt var jeg ca. 4 år og mine brødre henholdsvis 2 $\frac{1}{2}$ og 1 år, da vi fik fast bopæl i det røde hus. Det gav betydeligt større plads at udfolde sig på end tidligere både indendørs og ude, ja i virkeligheden en næsten ideel tumleplads i godt selskab med jævnaldrende, hvad enten det var sommer eller vinter.

Fra forårssolen begyndte at varme i marts og til sneen og frosten bandt jorden igen om efteråret var vi ivrigt beskæftiget ude, og senere kom slæden og undertiden skøjterne i anvendelse. På det udyrkede areal, som senere blev en del af vores egen mark, og et andet stykke græsareal i umiddelbar nærhed var der et rigt fugle- og dyreliv, og vi kappedes foråret og sommeren igennem om at finde fuglereder. Ved at iagttage, hvor lærkerne fløj op, og hvor de landede igen, fik vi stor erfaring i at finde rederne, og det blev til mange.

For ikke at forstyrre rugningen og de små ungers forsyning med føde, måtte vi naturligvis ikke opholde os for længe ved rederne og slet ikke røre ved æg og unger, omend det var aldrig så fristende; men ellers fulgte vi spændt udviklingen fra dag til dag, så det næsten var som en hel forskning.

Desværre var der også hugorme i terrænet, og dem måtte vi

stadig være på vagt over for. Jeg mener dog ikke, at vi nogen-
sinde blev bidt af dem; men det var nok mere heldet end for-
standen, for det var adskillige gange, at en sådan fyr pludse-
lig optrådte lige på samme sted som vi, og hvis man så ikke
havde træsko og strømper på, således som det tit var tilfældet,
så var risikoen lige op over. At hugormen var lige så forskræk-
ket som vi og forsvandt ud i sine skjulesteder, kom naturligvis
os til gode, når vi lod den være i fred.

Også ræve stiftede vi bekendtskab med af og til; men deres
færden foregik jo mest om natten, når de var ude efter føde i
form af høns og ænder, og hvad ellers der kunne bjerges. Det
var imidlertid kun undtagelsesvis, at de fik noget ud af ud-
flugterne hos os. Der var altid lukket for hønsene om natten,
så de var i sikkerhed i den henseende.

Rævens meriter kunne derfor ikke hos os give grundlag for
at benytte den som skræmmebillede for uartige børn, således som
det siges at være tilfældet mange steder. Derimod havde jeg en
vinteraften en oplevelse med ræven som den optrædende, som
gjorde et stærkt indtryk på mig, og som jeg endnu mange år
efter husker som et ganske mærkeligt fænomen.

Jeg havde, fra jeg var 10 $\frac{1}{2}$ til 13 $\frac{1}{2}$ plads i landsbyens
brugsforening, hvor uddeleren havde et landbrug på en halv snes
tønder land med hest og 4-5 køer, nogle får og svin - foruden
forretningen. Om vinteren havde jeg ofte et par timer fri imel-
lem spisetid kl. 6 om aftenen og malketid kl. 8 $\frac{1}{2}$ -9, hvis der
da ikke skulle gåes byærinder; men det skete ret jævnlige. I
sådanne fri tider løb jeg tit hjem. Der var nok højst 5 minut-
ters gang.

En sådan aften, da jeg var på vej, hørte jeg pludselig nog-

le høje og indtrængende, vedblivende klageråb ikke ret langt borte fra, og fra et sted, som jeg lokaliserede til at være omkring nogle mergel grave ved siden af vejen et hundrede meter eller så længere ude end mit hjem. Jo nærmere jeg kom, des stærkere blev klageråbene, og jeg var aldeles sikker på, at det var et menneske, der ligesom jeg var ude i aftenmørket men var gået forkert og faldet i en af mergelgravene og nu råbte om hjælp.

Dels var jeg bange ved situationen, og dels var jeg på det rene med, at jeg alene ikke kunne yde nogen hjælp, og jeg skyndte mig derfor, det bedste jeg kunne hjem for at alarmere far og eventuelle andre til at tage affære.

Derhjemme var der gæster, et par naboer og skolelæreren og deres koner, og de sad midt i et hyggeligt kortspil. Stakåndet og forpustet fortalte jeg om de klageråb, jeg havde hørt; de lod straks kort være kort og skyndte sig ud for at få klarhed over sagen og i påkommende tilfælde bringe hjælp.

De havde da heller ikke været uden for døren mere end måske et halvt minut, førend klagen begyndte igen, og da fik jeg min store overraskelse. Læreren vendte sig om imod mig og sagde: "Ja, det var godt, du varskoede os; men vær du kun rolig! Dette her er nu alligevel blind alarm, for det er ikke en, der er gået forkert og faldet i mergelgraven. Det er en ræv, der er ude på elskovseventyr og på denne måde søger at kalde en partner til sig, akkurat på samme måde som en ko, når den brøler efter en tyr. Og nu skal vi i hvert tilfælde ikke forstyrre den."

Selskabet kunne så fortsætte deres kortspil og hvad, de ellers var beskæftiget med; men jeg var både glad og flov på samme tid, glad over at det virkelig ikke var et menneske i livsfare, og flov over, at jeg ikke kunne kende forskel på et

menneskes nødråb og en rævs elskovssang. Mange gange senere, når jeg har mødt en ræv ved aftentide, har jeg sagt for mig selv: Ja, I er nogle slemme skurke. Det var en af dine forfædre, der narrede mig så skammeligt hin aften. Og så har vi forøvrigt ladet hinanden være i fred.

I forbindelse med omtalen af vort forhold til naturen, dyrene og planterne er det nærliggende at nævne de talrige spørgsmål, der opstod i et barns hovede, og som man ikke umiddelbart kunne finde svar på.

Og når man sådan en lun forårs- eller sommerdag lå udstrakt på ryggen i græsset og iagttog de drivende skyer og de mange forskellige formationer, de kunne danne, var der frit løb for fantasien.

Hvad bevægede skyerne til snart at ligne slottene i vesterled med gyldne tårne og ikke lang tid efter være truende mørke som til regn og torden?

Hvordan kunne de hundredevis af lærkepar, der fandtes indenfor det område, vi kunne overse, og som for os at se var nøjagtigt ens, altid finde netop deres mage og netop den rede, de havde bygget på steder i marken, der til forveksling var ganske som de andres redepladser?

Hvordan kunne det være, at f.eks. en julekaktus så at sige på dag og time satte i hundredevis af knopper, som alle gav smukke røde blomster, hvorimod andre af samme slags kun gav en enkelt blomst, og der måske var flere år imellem, at det skete?

Eller hvorfor kunne man skære grene af poppel- eller pile- eller hylde træer og dele dem i passende korte stykker, sætte dem i jorden, og de groede og voksede op til nye store træer, hvor imod andre træer ikke lod sig formere på samme måde?

Ja, der var meget, en tænkende barnesjæl nok kunne spørge om.

Som allerede berørt i det foregående fik vi børn ret tidligt forskellige pligter at varetage og fik omhyggeligt indprentet, hvorledes vi skulle udføre de arbejder, vi fik overdraget, bedst muligt. Det gjaldt både med hensyn til dyrene og det, der vedrørte haven og marken. Vi fik med andre ord fra ganske små at vide, at der ved siden af vor leg også var noget, der hed livets alvor, således at de to ting var forskellige sider af samme sag, og at det, vi lærte i de unge år, ville være en god ballast sidenhen.

HAVEN - BLOMSTER, FRUGTER OG BIER

I det allervæsentligste sorterede haven under mor, da den først var anlagt, og hun forstod at udnytte den på en udmærket måde både til dyrkning af en mængde urter og grøntsager og frugter til husholdningen og i ikke mindre stil med blomster til at skabe hygge om hjemmet og inde i stuerne. Jeg mener at kunne huske, at mor var den første i landsbyen, der dyrkede frilands-tomater. Det var vel ikke blomster med prangfulde navne og indforskrevet fra fremmede lande, hun dyrkede men nogle forholdsvis dagligdags med hensyn til farve og duft. I det stadig tilbagevendende sortiment var der tre poser til udsåning nemlig reseda, morgenfruer og stedmoder samt såkaldte blandede sommerblomster, der kunne udvikle sig til næsten alt muligt og var ganske fortræffeligt til afskæring til at sætte i vaser og også nogle til tørring og brug om vinteren. Desuden var der af mere bestandige ting først og fremmest roser og forskellige stauder med blomstring varierende lige fra allertidligste forår til

sent efterår.

Endnu den dag i dag de mange år efter kan jeg tage mig selv i ligesom at mærke den karakteristiske næsten sødmefyldte duft af mors resedaer, og jeg standser i tankerne tit op ved Jeppe Aakjærs smukke vers om hans mor og blomsterne. Det kan næsten heller ikke siges mere rammende om vores mor, når han beskriver det således: Der bandt hvert år min kære mor en kost af pinsens blomsterflor og sang så ømt bedrøvet. En blomst var med stængelen hul og en som æggeblommen gul. Den kost hun gemte langt bag jul og værged den mod støvet.

Mor plantede i sandhed både solskin og glæde såvel udendørs som inde i stuerne. Der var der både pelargonier og fuksiaer og roser, og de blev passet med stor omhu så de gav et flor af blomster. Fra min tidligste tid husker jeg hvordan vi om foråret hentede muldskud i engen til omplantningen, og med et godt lag hønsegødning i bunden af urtepotten gav det alle betingelser for vækst og blomstring.

Også det med sangen hører med i billedet af mor. Ikke at hun jublede dagen lang – det lå slet ikke for hende, og det var der så vist heller ingen anledning til; – men hendes gemyt var således, at hun sang og nynnede tit under sit arbejde, og hun opmuntrede os børn til at synge. Om aftenen, når lampen var tændt, sang vi meget både af børnesange og vores smukke fædrelandssange og ikke at forglemme af salmebogen. En lille rød sangbog, der vistnok kostede 25 øre var ellers i almindelighed udgangspunkt.

Jeg husker ikke, at mor havde nogen særlig yndlingssang; men især mener jeg at have hæftet mig ved: "Jeg så ham som barn", og flere af mine søskende mener, at hun var særlig glad for "Det

haver så nyligen regnet" - ikke fordi hun havde mere end almindelige sønderjydske interessere således som denne sang oprindeligt var skrevet for; det skyldtes vistnok mest dens almenmenneskelige smukke ord og melodi og ikke mindst den lyse, stærke tro, der kommer til udtryk i den med slutningen. "Det har slet ingen hast for den, som tror".

Musik havde vi ikke noget af udover, at et par af brødrene vistnok øvede sig en del på mundharpe og måske senere harmonika; men det blev aldrig til noget videre, og vi klarede os ypperligt med sangen.

Med i omtalen af haven må dog også et særligt afsnit, der var forbeholdt far, og som han beskæftigede sig meget med, men som vi andre holdt os på ærbødig afstand af. Han var passioneret biavler og havde en række bistader i den nederste del af haven, ligesom han også passede bier for et par naboer.

Det gav et godt og stærkt påskønnet tilskud til vores daglige kost, og vi børn satte til de fleste tider mere pris på honning og marmelade, som mor var en mester til at lave, som pålæg på rugbrødsrundenommerne end på kødvarer. I særlig gode år blev der også honning at sælge, og der var altid købere nok.

Rene festdage var det, når honningen skulle tages fra bierne. Da blev der for alvor slikket af de søde sager. Det foregik i almindelighed to gange hver sommer - omkring eller lidt efter Sankt Hans og igen et par måneder senere, når blomster- og lyngtrækket var forbi.

Et andet højdepunkt i den henseende var det, når far en sludfuld efterårsdag bemægtigede sig køkkenet og lavede mjød. Det var også noget for sig og knyttede ligesom forbindelsen langt tilbage i tiden og mindede meget om de ældgamle slægters

levevis, når de drak af store bægre eller horn og serverede mjøden endog for guderne. Det gjorde vi nu ikke; men hvor var det festligt, når mor julemorgen kom med sine glas med mjød og småkager til. Det var et helt eventyr. Hvornår man i øvrigt nød den gyldne drik, husker jeg ikke helt præcist; men det var i hvert fald ikke hverdagsskik.

Beklageligvis skrumpede biholdet efterhånden noget ind ikke af mangel på interesse; men dels sygdom iblandt bierne og dels mangel på sukker at fodre dem med i rationeringstiderne bevirkede, at det gik tilbage. Endelig kom hertil 2-3 usædvanligt hårde vintre i træk 1940-42. Trods meget omhyggelig vinterpakning kunne de ikke modstå den hårde kulde, og der kom ingen bier ud af flyvehullerne det sidste forår.

Det var far en stor skuffelse, at det skulle gå sådan; men han syntes vistnok, at han var for gammel til at starte påny, så han resignerede, og da han selv heller ikke modstod det næste forår, havde der alligevel næppe været nogen til at fortsætte det puslearbejde, som biholdet trods alt er. Der var andre opgaver, der lagde beslag på tiden og arbejdskraften. For os børn var der trods alt visse "bi"-omstændigheder i forbindelse med dette foretagende. I hele sommerhalvåret, når bierne fløj ud og ind af deres huse for at samle honningen, skulle vi omgås dem med stor varsomhed, og det skete jævnligt, at én af os kom ind og skulle have hjælp til en ophovnet hånd eller fod og måske næse, som en bi havde sat sig på. Det var vistnok i reglen salmiakspiritus, der kom på, når brodden var taget ud, ellers måske en skrå af naboens. Det var nok en skrap kur, men hjalp antagelig godt. Og efter sådan omgang holdt man sig i tilbørlig afstand en tid, men kunne desuagtet nok være uheldig at blive

stukket.

Far var i virkeligheden den eneste, der var uimodtagelig for bistik – formodentlig immun over for det ved mange års tumlen med bierne; men alligevel havde han altid slør for, når han beskæftigede sig med dem.

PENGE OG SMÅ GØREMÅL

For medhjælp ved visse ting fik vi små beløb til selv at disponere over. Vi samlede blandt andet sten af marken og fik så vidt jeg husker en øre for en dyngge af passende størrelse; men det var et uhyre træls arbejde og var heller ikke meget tiltrækkende. Også ved at samle ben og metaller og gamle klude at sælge til pjaltekræmmeren tjente vi lidt, så vi undertiden følte os helt velhavende. Ud over ganske lidt luksus kom pengene i skolesparemærkebogen og lagde grunden til indfrielsen af visse større ønsker senere.

Omkring den tid, jeg kom i skole, fik vi en brugsforening i landsbyen, og det blev ret tidligt en af mine opgaver at besørge indkøb både dér og i Skive. Det var meget begrænset, hvad vi kunne få i brugsen andet end almindelige kolonialvarer. Det kunne være spændende, men byrderne kunne jo også undertiden være tunge. Ej heller var det altid lige rart at komme ind til en flok store drenge i byen. De kunne nok se, at man kom fra landet, og kunne være temmelig rappe i munden. Så gjorde man bedst i at lade som om, man hverken så eller hørte dem, og jeg mener da heller ikke nogensinde at have lidt nogen overlast.

NABOER OG SAMKVEMMET MED DEM

Til alle vore naboer havde vi et godt forhold; men selvfølgelig kom vi mere i kontakt med nogle end andre. Især mindes jeg to kvinder – utvivlsomt meget fattige og i meget tarvelige forhold, men hjertensgode og hjælpsomme. De boede et lille stykke fra os og var også naboer; Den ene: Inger hed hun, var enke efter en husmand og såkaldt pikker, det var som før nævnt en mand, der brolagde gårdspladser og staldbåse med pikkesten, det eneste materiale man dengang anvendte til dette, større eller mindre sten samlet op på markerne. Den anden, Else, var gift med en slags altmuligmand, der væsentligst ernærede sig som blikkenslager og glarmester.

Inger havde den største frugthave, der på dette tidspunkt fandtes i byen, og en masse æbler og pærer, som hun meget rundhåndet delte ud af. Om sommeren kom hun meget ofte hen til os, og vi børn var særdeles glade for hendes besøg, og det tror jeg også nok, mor var. Hun var en meget erfaren kvinde og gav os mange gode råd – således f.eks. vedrørende omgangen med de før nævnte ubehagelige hugorme. I al almindelighed havde hun da en lille pose med brun kandis at dele ud af til os små slikmunde.

En ganske særlig episode husker jeg hende for. Hun lærte mig nemlig den vanskelige kunst at binde snørebåndene til mine sko rigtigt. Vi brugte jo kun undtagelsesvis lædersko, men til daglig kun træsko, og det var noget uvant med de "fine" sko. En kluddermikkel har jeg jo nok været; men Inger satte sig tålmodigt ned og brugte formodentlig en hel time på at få mig til at vende fingrene og snørebåndene rigtigt, så sløjfen blev, som den skulle være.

Iøvrigt var der det med æblerne. Dem havde hun som sagt

mange af. Så længe kræfterne tillod det, bar hun mange kurvefulde på torvet og solgte dem; men der ud over havde hun alligevel mange. Sidst på efteråret og først på vinteren havde hun dem liggende i en stor dyngge i en af stuerne direkte på lergulvet, og der var jo en duft uden lige af æbler. Vi fik mange af dem, og andre, der kom til hende, fik ligeledes mange; men alligevel rådnede og frøs sikkert store portioner, inden hun fik dem delt ud.

Inden hun døde - engang jeg besøgte hende og havde en lang samtale med hende - sagde hun til mig - jeg var nok 10-12 år dengang, - at jeg måtte arve hele frugthaven efter hende; men det blev der nu ikke noget af. For dels var haven allerede adskillige år i forvejen solgt sammen med den øvrige ejendom til en af gårdmændene, og Inger havde kun brugsretten over det, så længe hun levede, og dels havde jeg jo ingen forudsætninger for at have kunnet overtage den. Imidlertid var tanken naturligvis god nok og udtryk for hendes store taknemmelighed.

Else kom i modsætning til Inger - ikke ret meget hjemmefra; men ikke ret mange - om nogen - har givet mig så mange kopper kaffe som hun i disse år, når jeg kom forbi, og det skete tit. Den var næppe altid så stærk, som mange gerne ville have den; men for en tørstig og somme tider sulten knægt var den uhyre tilpas. Og det står i min erindring som noget stort og usædvanligt.

En tredje nabo, Jens Christian, var en spøgefugl, og et enkelt eksempel står endnu tydeligt prentet i min erindring.

Han harvede en dag på en mark lige op ad vort skel. Vi drenge fulgte gerne efter ham og gjorde det også denne dag. Noget videbegærlig for ikke at sige nysgerrig spurgte jeg, hvad

der nu skulle sås i denne mark. Ja, der skal da sås pandekager, svarede han, kan du ikke godt lide dem?

Det kunne jeg da godt; men jeg havde alligevel aldrig hørt, at man kunne dyrke dem på marken, og da jeg efter en kort tids forløb så, at det var byg, der kom op af jorden, fik min tiltro til hans pålidelighed et grundskud, der holdt sig i lang tid. Heller ikke, da han senere forklarede mig, at man da rigtignok kunne bage pandekager af bygmel, og det var det, han havde ment, var tilliden genoprettet.

Yderligere et naboforhold skal omtales senere under et afsnit, der drejer sig om politiske drøftelser.

SKOLEN

Vores skolegang fandt sted i Lund skole. Det var som anført foran en toklasset skole med én lærer i hvert fald i min tid. Senere kom en lærerinde til for at undervise de yngste og for at undervise pigerne i håndgerning. Om vinteren gik de tre yngste årgange i skole to dage om ugen (hele dagen) og de ældste fire dage, hvorimod det var omvendt om sommeren, at de små havde de fleste skoledage, og de store de færreste, for at de kunne hjælpe til hjemme. Da var man fra 10 års alderen kun i skole tre halve dage om ugen – og naturligvis med en sommerferie på ca. en måned og med hensyn til tidspunktet noget afhængig af høsten, om den faldt tidlig eller sent på året.

Det år, jeg begyndte skolegangen, var vi en meget stor årgang, så vidt jeg husker 11 nybegyndere. Almindeligvis var hver klasse beregnet til 36 børn; men undertiden var vi dog 40, noget afhængig af til- og afgang og afhængig af, hvor mange der fandtes kvalificeret til at rykke op fra de små til de store.

Med undtagelse af de to yngste af os søskende havde vi - bortset fra ferier og sygdomstilfælde - kun én og samme lærer i de 26 år fra 1904 til 1930, som vor skolegang strakte sig over. Men det var til gengæld en særdeles dygtig lærer både med hensyn til kundskabsmeddelelsen og forholdene i øvrigt. Nu til dags har børnene jo et mangefold af lærere, ganske vist blandt andet også fordi de går flere år i skole, men næsten en specialist for hvert fag, og ved sammenligning mellem den tidligere og nuværende tingenes tilstand bliver i hvert fald min bedømmelse den, at den alsidige dygtige lærer satte et betydeligt stærkere præg på de unge end de fleste af nutidens. Naturligvis må det også tilføjes, at en sløj lærer under de daværende forhold virkede ganske modsat og kunne forkludre hele skolegangen for mange års unge.

Vores lærer, P.K. Kristensen hed han, var i sin bedste manddomsalder, da jeg begyndte at gå i skole, 40 år. Hvis man kan tale om fag; som han lagde særlig vægt på, var det først og fremmest dansk, regning og skrivning; men også geografi, fædrelandshistorie og bibelhistorie lå ham stærkt på sinde, hvorimod verdenshistorien m.m. kom længere nede i rækken. Og det kan roligt siges, at de, der ville og kunne tage imod undervisningen, virkelig også kunne få et godt resultat ud af det og gå ud af skolen med særdeles gode kundskaber og et godt grundlag at bygge videre på, når og hvis det kom på tale.

Selv om der gik tre-fire årgange børn sammen i en klasse, var det dog en absolut individuel undervisning, vi fik.

Der var f. eks. ikke tale om, at den elev, der havde forholdsvis gode forudsætninger for at regne, skulle afvente eventuelt dårligere stillede i den henseende for at komme frem, og

nogle nåede da også at komme igennem de normerede tre dele af regnebogen og sluttelig startede på første del af seminariernes regnebog, mens andre næppe nåede igennem den første tredjedel.

Og lige sådan forholdt det sig med dansk og skrivning. De fremmeligste fik ret hurtigt specielle opgaver med stile og lignende og blev undertiden tillige sat til at hjælpe andre, som det kneb for, tilrette. Det virkede utvivlsomt stærkt udviklende, og for dem, der modtog hjælpen, virkede det i mange tilfælde betydeligt bedre med assistance af en kammerat end evig og altid af læreren. Fra min aldersklasse husker jeg i hvert fald en pige og en dreng, der helt utvetydigt gav deres taknemmelighed tilkende over sådan håndsrækning. De var langt fra ubegavede, men det kneb overordentlig stærkt for dem med både regning og skrivning. Nu til dags ville man måske finde ud af, at de var ordblinde eller læseretarderede og lade dem få særundervisning; men dette begreb kendtes ikke dengang, og derfor måtte der benyttes andre fremgangsmåder; men naturligvis krævede det ikke ringe takt således at skulle fungere som hjælpere. Dog kunne det også medvirke til at holde en vis balance i tingene, så de pågældende ikke blev for storagtige i det.

De frie udfoldelsesmuligheder i forskellige fag gav sig naturligvis udslag i en sund kappestrid imellem os elever.

Jeg havde en sidemand i skolen og særdeles god ven også senere i livet – og for så vidt også kollega i den forstand, at vi begge blev bladledere. Han hed Elin Hansen og blev leder af det store stedlige dagblad og jeg af et fagblad. Han og jeg kappedes blandt andet vældigt om at nå længst muligt i regning.

Snart var vel den ene og snart den anden nogle numre foran;

men en skønne dag lovede kammeratens far ham et lommeur, hvis han kunne komme foran mig og holde stillingen til den næste eksamen. Se det var jo en opstrammer, der betød noget. Der forlød ikke noget om, at jeg eventuelt skulle have uret, hvis jeg vandt kapløbet; men det kunne jeg såmænd vist godt have fået, for jeg stod mig overordentlig godt med kammeratens far. Men i hvert fald stod der ikke noget lommeur til en 10-11 års knægt på vore penge. Dem var der brug for andet sted. Hans far kunne derimod bedre love det, for han var folketingsmand og havde andre hverv, der gav større indtægter, end en jævn håndværker og husmand havde.

Imidlertid blev sagen aldrig aktuel, for i løbet af det år, det drejede sig om, flyttede de fra Vinde og til nabobyen Hem, og dermed faldt problemet jo bort af sig selv.

Engang da vi omkring 60 år senere var sammen til en familiefest, mindede jeg ham om sagen og spurgte, om han havde fået uret. Han var ganske klar over episoden, men kunne ikke huske om han fik det ved den lejlighed eller senere. Men i hvert fald havde vi da begge fået det sådan, at vi kunne finde ud af tiden.

Jeg tror ikke, at jeg har truffet mere end en ganske enkelt, der havde så smuk en håndskrift som lærer Kristensen, og selv da han efter nogle års forløb kom til at ryste, var det ikke til at se på hans skrift. Det kneb vistnok for de fleste af os at nå op til den standard med skønskriften, som han gerne ville have, og i den henseende var pigerne vistnok så afgjort foran drengene. Vi lagde åbenbart mere vægt på at få en ordentlig læselig almindelig håndskrift.

En særdeles praktisk undervisning i fædrelandets geografi fik vi på den måde, at vi gik ud fra Skive som centrum og lærte

byerne i kreds derfra: Nykøbing, Viborg, Silkeborg, Herning, Holstebro og så videre ud ad til alle verdenshjørnerne. For øerne måtte jo bruges andre metoder, men vi startede på det sted, der lå Jylland nærmest: Middelfart på Fyn og Korsør på Sjælland o.s.v.

Vi havde ingen egentlig sangundervisning i skolen, men indledede da altid dagen med en eller to morgensange og sluttede den ligeledes med sang. Om vinteren, når vi var i skole hele dagen og havde et stort frikvarter ved middagstid, begyndte vi også eftermiddagen med sang igen, og nogle gange ved visse mellemrum havde vi desuden en halv eller hel times sangøvelser. En ganske enkelt gang kom violinen frem, og det var os en stor opmuntring.

Uden forklejning af vor gamle lærer skal lige noteres, at vi lettere kunne få en vikar, som vi undertiden havde, og som for øvrigt var hans svoger, til at spille for os. Det fik han en høj stjerne hos os for. Så vidt jeg har forstået det, er den udmærkede tradition med at begynde dagen med en morgensang, næsten helt gået ud af skolens program, og det samme vel tilfældet på en stor del af vore ungdomsskoler, højskoler og i hvert fald landbrugsskoler. Efter min opfattelse er det et stort tab i det folkelige liv; men nu er det andre ting, der optager børn og unge. Der er utvivlsomt en stor sandhed i det hundrede år gamle ord om, at sangen forener og forynger, og friest er dit åndefang, når dybt du drager det i sang, så højt i sky det klinger.

Der er jo sket det meget mærkværdige, som ganske vist ikke kommer et tilbageblik over barndommen ved, men som det desuagtet er fristende at gøre en bemærkning om, nemlig dette at samtidig med, at man har afskaffet det meste af skolesangen, fællessan-

gen og alsangen og hvad man ellers betegner det ved, så har man indført en anden form for sang (og især musik) både i hjemmene og på arbejdspladserne, som langt overgår det tidligere, men som vi med den gammeldags indstilling synes er et meget dårligt surrogat.

Et af de største ønsker hos nutidens unge på 10-12 år og derover er jo en pladespiller til at lire alverdens melodier af allehånde arter af fra morgen til aften, et ønske som de fleste får opfyldt og udnytter i fuldeste omfang til underholdning både for dem selv og i vid udstrækning tillige for deres omgivelser, hvad enten disse synes om det eller ikke.

Og hvad disse ikke formår, det udfylder radioen. I virkeligt mange hjem er der sat strøm på radioer og transistorer næsten fra morgen til sengetid - antagelig ikke i og for sig af interesse for det, der bydes på, men fordi det findes nødvendigt med sådan underholdning. Det samme gælder et stort antal arbejdspladser både små og større vel nok ud fra den tankegang, at det skaber et bedre "klima", end hvis der ikke fandtes noget sådant; men om det egentlig fremmer arbejdslysten og produktiviteten er nok vanskeligt at konstatere.

Var det så endda med til at fremme interessen for det, som sangen betød tidligere; men det er jo slet ikke tilfældet.

Ret regelmæssigt læste læreren også op for os en halv eller hel time, eftersom tiden kunne slå til, for det meste af de nyere børnebøger eller små fortællinger, således at vi også fik nogle gode timer og samtidig fik interessen vakt for god og sund læsning.

Trods det, at jeg havde plads i de sidste 3-4 år af min skoletid, og som følge deraf en række pligter at udføre morgen

og aften – altså både før og efter skoletid, – havde jeg ikke besvær med at følge med i det, der krævedes i skolen. I de hjem, hvor jeg var, havde man selv skolesøgende børn og var klar over at der skulle en vis tid til forberedelser med lektielæsning og regneopgaver, så det gik ganske udmærket, og jeg kunne stå mål med de andre i klassen og vel også holde mig i den forreste del f.eks. i regning og skrivning.

Udover det egentlige skolemæssige var der to årligt tilbagevendende begivenheder, der sås hen til med stor forventning, nemlig et fastelavnsbal midt i vinterens nok som triste tilværelse og en sommerudflugt til kendte byer og steder.

Til fastelavnsballet blev skolestuen ryddet eller bænke og borde i hvert fald stablet således op langs en væg, at de næsten intet fyldte. Vi mødte naturligvis så festklædt, som skik og brug nu var og som omstændighederne tillod, og vi blev trakteret med kaffe eller chokolade. Der kom desuden en mand og solgte kager og slik til billige priser, og der begyndtes med sanglege, vi alle små som store skulle være med til. Senere spillede op til rigtig dans; men da kneb det undertiden nogen at være med. Det var endnu ikke blevet moderne at gå på danseskole, og vi kunne derfor ikke mere af den slags, end vores mor eller – hvem der var så heldige – ældre søstre eller veninder havde lært os. Alligevel gik det med liv og lyst og efter bedste evne, og det fyldte os altid med spænding, hvad nyt der nu kunne være det ene år efter det andet. Jeg tror såmænd knapt, vi var begyndt på skolegangen efter juleferien, før vi begyndte at snakke om det og fritte læreren om, hvad der kunne tænkes at ske.

Sommer udflugterne var et andet højdepunkt. Den første af

disse, som jeg mindes, gik til Viborg, hvor vi (naturligvis) så domkirken med de mange smukke malerier af bibelske motiver, der netop var fuldført af Joakim Skovgaard, og desuden var vi på Borgvold, hvor der var visse forlystelser. Det, jeg imidlertid husker bedst fra denne tur, er, at jeg kom halv – eller hel syg hjem og i hvert fald var meget dårlig tilpas. Lidt for rigelig med – uvant – sodavand i dagens løb og måske også for meget med godter i forbindelse med lidt for stor aktivitet, der endte med træthed, var formodentlig nogle af årsagerne. Hvor om alting er, så måtte jeg have en vis støtte for at klare turen fra banegården i Skive og hjem, og det var naturligvis flovt.

Året efter, tror jeg nok det var, gik turen pr hestevogn til herregården Spøttrup og videre til Lem Kæmpegaard, der ligeledes var et søgt udflugtssted. Ikke mindst de store, skumle sale på den gamle borg og historierne om belejring og krige med afbrænding o.s.v. gjorde her et stærkt indtryk. Senere kom vi til Silkeborg med sejltur på søerne og til Himmelbjerget, hvad der naturligvis også var en af de store oplevelser, og et andet år gik turen til Randers med de historiske minder om Niels Ebbesen og grev Gert og hvad der ellers måtte være: blandt andet Helligaandshuset. I det hele taget fik vi meget ud af disse udflugter; men jeg har tit i mit stille sind tænkt på: hvor må det have været et stort arbejde for de lærere og lærerinder – og forældre med, – der skulle tilrettelægge og gennemføre disse ture og holde styr på store flokke af mere eller mindre egenrådige knægte. Når man – som jeg – senere i 40 år har haft sit arbejde ved Bispetervet i Århus lige over for Domkirken her og hver sommer set i snesevis af skoleudflugter vandre ind og ud

af Domkirken og videre til de forskellige andre af turens mål: havnen, Den gamle by, Tivoli-Friheden og hvad andet, det drejede sig om, kommer man uvilkårligt til at tænke på sine egne tilsvarende skoleudflugter og tænke på, at det ganske givet ikke er lutter fornøjelsesture for de lærere, - hvad enten det er kvindelige eller mandlige - at trave rundt i en stor by uanset varme eller kulde og eventuelt regn med sådan trop, men noget af et offer at organisere og gennemføre det.

De sidste år af min skoletid måtte jeg give afkald på udflugterne. Da kaldte pligterne, og der var ikke tid til sligt, og jeg husker kun én gang, at jeg følte noget særligt derved. Da ville jeg gerne have været med. Disse udflugter gav os en videre horisont og var stærkt medvirkende til at underbygge både vor geografiske og fædrelandshistoriske viden.

Da vi kom så vidt i skolen med hensyn til dansk og skrivning, at vi kom til at skrive genfortælling og stil, pointerede lærer Kristensen atter og atter vigtigheden af, at vi foruden at skrive læseligt også skulle lægge vægt på at skrive i korte og klare sætninger. I må endelig aldrig, sagde han, forfalde til at forme det i lange sætningskæder, selv om det kan være nok så fristende. I må hellere sætte et punktum eller et semikolon for meget, end for lidt. Det gør altid et stykke skriftligt arbejde lettere læseligt. Og en ting mere: I skal altid skrive således, at det, I skriver ikke alene kan forstås, men også således, at det ikke kan misforstås.

Hvor har jeg tit tænkt på ham i min senere virksomhed med dels selv at skrive og dels gennemlæse i tusindvis af manuskripter og referater forinden trykningen i det blad, som jeg fik overdraget omsorgen for med hensyn til det ortografiske, og jeg

har været ham uhyre taknemmelig for, hvad han her indprentede os så stærkt. Og det gælder da forøvrigt også alle andre skolens områder. At det ret hyppigt har voldt visse vanskeligheder at efterleve det skal ikke nægtes, og måske vil nogle af dem, der læser disse små betragtninger, finde en bekræftelse på denne vanskelighed netop i det her foreliggende.

For vores vedkommende var påvirkningen til læsning i og for sig unødvendig, for vi læste meget hjemme. Jeg mener, at vi alle kunne læse både avisen og en bog, før vi begyndte i skolen, og vi fik efterhånden mange bøger og tidsskrifter. På min hylde står endnu jubilæumsudgaven af H.C. Andersens Eventyr, som jeg fik året efter, at jeg kom i skole, og som både jeg og senere mine børn kunne næsten udenad. Det var et klenodie, der værnedes stærkt om, og som vi fik indbundet i et efter tidens forhold særdeles fint bind.

Vi fik også lov at holde bladet "Børnevennen", ligesom vi vistnok sammen med en af naboerne fik "Hjemmet" med alle tiders Knold og Tot og andre udødelige. Det sidste kom naturligvis ikke skolen ved, men stimulerede lysten til læsning og mere viden.

En biting i forbindelse med skolen var det, at lærer Kristensen og jeg havde fødselsdag samme dag, og især til at begynde med var det en svær højtidelighed for en barnesjæl. At han var 33 år foran mig i alderen betød ikke noget.

FAMILIEBESØG OG - SAMMENKOMSTER

Blandt barndommens oplevelser, som også står i et vist glansfuldt skær, skal nævnes nogle ture og familiebesejg længere borte, end vi ellers kom til daglig.

Vores mor havde en søster, som boede i Sevel omtrent midt imellem Skive og Holstebro men ikke ved landevejen imellem de to byer. Oprindeligt havde hun og hendes mand et hus i Sevel by ikke langt fra kirken; men senere købte de en ejendom uden for byen med en hest og 4-5 køer. Blandt det, jeg husker bedst om dette, er hesten. Den var hvid med en smule skimmel og et ualmindeligt smukt dyr efter den tids forhold, letbygget og vistnok nærmest af det, man kaldte lithauertype til forskel fra russerne og de ungarske.

I en årrække var det en stående skik, at vi, når ellers forholdene tillod det, hver sommer skulle aflægge dem et besøg. Til andre tider - men ikke så regelmæssigt kom de til os.

Til disse ture lånte far én eller to heste og en char-a-banc vogn med god plads til os alle. Vi startede forholdsvis tidligt om morgenen for at være fremme hos moster, inden det blev alt for varmt. En enkelt gang havde vi følgeskab af et andet selskab, der ligeledes skulle til Sevel, og ikke mindst denne tur gik med sang og underholdning.

Vi kørte direkte syd på fra Skive ud forbi Estvadgård, som på det tidspunkt i hvert fald ikke syntes os særlig tiltalende, videre gennem Estvad by og ad den smalle vej over Flydersø. Derefter mod sydvest ad den grusede ensporede vej over den lange strækning af Hjelm hede (senere almindelig kendt som Hjerl hede efter den mand, som købte et stort område af den og indrettede et stort og meget alsidigt landbo-

historisk museum på terrænet). Her voksede der næsten ikke andet end lyng på begge sider vejen, så langt vi kunne se, så det var temmelig ensformigt. Undertiden kunne vi dog se Karup å, der dog ikke på det tidspunkt var så besunget og landskendt, som den blev senere, men alligevel interesserede os, fordi vi kendte dens sidste løb ud i Skive fjord.

Før vi nåede Sevel passerede vi - mener jeg i hvert fald - tæt forbi enden af Stubbergaard sø og en anden lille sø, og det var en kærkommen afveksling i det øde terræn.

Både mor og far var særdeles godt kendt på egnen, far formentlig bedst fordi han som ung havde tilbragt adskillige år i 2-3 landsbyer på den anden side af åen: Vridsted, Trandum og Dueholm. Han fortalte os derfor meget om det, vi kom forbi eller kunne skimte i det fjerne, og vi rollinger - i hvert fald de største af os - hørte naturligvis efter med stor interesse, videbegærlige om egnen og befolkningen, som vi da var.

Om selve besøgene hos moster husker jeg ikke mange enkeltheder - kun at vi blev opvartetet noget så godt, og at de havde en pragtfuld og meget velholdt have. Hendes mand havde nu også været gartner i sin tid, men var holdt op med dette på grund af dårligt syn. Det forhindrede ikke, at han kunne holde sin egen have (måske nok også med mosters hjælp) mønsterværdigt.

Det var således mest de lange køreture, jeg mindes, og mærkværdigvis husker jeg ikke, at vi nogensinde havde dårligt vejr til dem, så det var altså godt. Måske var der også den sammenhæng i det, at vi simpelthen ikke kørte, hvis det ikke var godt vejr.

En tildragelse ud over det almindelige fra sådan tur,

står særlig i min erindring endnu. En aften, da vi var på hjemvejen, blev vi nemlig vidne til, at Fly mølle brændte. Den lå ganske vidst adskillige km borte fra vejen, som vi kørte ad; men den lå højt over terrænet, og branden kunne derfor ses på lang afstand. Hvorledes den var opstået, husker jeg ikke bestemt; men der foresvæver mig noget om, at det skyldtes lynnedslag, og det har jeg heller ikke efterforsket, for ellers kunne det jo nok opklares.

Hvorom alting er, var vi meget optaget af det store bål, og jeg tror, men det ved jeg heller ikke med sikkerhed, at møllevingerne gik rundt og at dette bidrog til det særligt spændende i situationen.

Selvom det ikke egentlig vedkommer historien om turene til Sevel, så skal det dog lige anføres, at den ældste af mine brødre nogle gange blev hos min moster på ferie i forbindelse med disse ture, og andre gange kom han med andre, der havde ærinde i Sevel, derop på ferie og moster bragte ham så enten med tog fra Vinderup eller på anden måde hjem igen, når skoletiden var inde påny.

Han var i et og alt hendes øjesten, og selv havde hun ingen børn, så det var til stor gensidig oplevelse, med sådan ferie på nogle uger, eller en måned, eftersom forholdene bød det. Det var forresten vistnok også den eneste ferie der forekom i familien på den tid.

Med de beskedne samfærdselsmidler der fandtes på den tid, var der i øvrigt langt imellem familiebesøgene, når den boede så spredt, som vores familie gjorde.

Foruden den omtalte moster, havde vi endnu en moster, der boede i Bjert ved Vinderup, og hvis mand var tømrer. Han havde

undertiden arbejde inde i Salling og lagde da af og til turen om ad os, ligesom jo da også moster ret jævnligt kom. Hun trådte også til mere end én gang, når der var brug for kvindelig assistance ved familieførøgelse og i sygdomstilfælde. Så kom der liv i huset i mere end én forstand, for moster havde altid et godt humør. Da hendes mand døde, flyttede hun til Skive, og havde en lille forretning, og da blev hun en meget hyppig gæst hos os.

Vores onkel dér husker jeg ikke ret meget om; men én af de ting, jeg husker i den forbindelse, er, at han kom med tørrede rødspætter eller skrubber til os som han vistnok selv havde fanget i Limfjorden. Der var ikke så langt dertil, fra hvor de boede, og selvom vi som forholdsvis nære naboer til en anden gren af fjorden, fik megen fisk derfra så var det en kærkommen afveksling med disse tørrede fisk. Jeg tror, far klippede dem i strimler med en saks og spiste dem med ben og det hele.

En enkelt gang – det var en efterårs- eller vinteraften med dårligt vejr, havde vi også besøg af en morbroder, der såvidt jeg husker, kørte kalk fra et kalkværk der ude syd for Sevel og trængte til en rast på hjemturen. Men derom véd jeg ikke mere, hvorimod de yngre af familien véd mere om samkvemmet med familien.

På fars side havde vi ikke megen familie, i hvert fald ikke nogen vi havde forbindelse med, og der var vistnok ikke mere end hans ene søster.

Det er nævnt tidligere, at vores farfar døde meget tidligt, og at en farbroder ligeledes døde i en ung alder. Farmor blev gift igen og havde i dette ægteskab en datter. Hvor hun boede,

står mig ikke helt klart. Jeg mener, hun og farmor i hvert fald en tid boede i Bjerring, hvor jeg engang var med far på besøg og en tid også i Skræ. Hun var adskillig yngre end far, og kom da også nogle gange på besøg. Efter farmors død blev hun gift med en bager og boede i Randers. Her har jeg besøgt dem engang omkring 1920–21, da jeg var i Randers i anden anledning og havde nogle timer til rådighed.

Senere tabte vi helt forbindelsen med hende og hendes pårørende. Dog mente mor engang i sine sidste år at have fået oplyst, at en datter af hende – Kirsten hed hun – og måske også faster selv – var kommet til Åbyhøj at bo, og det skulle heller ikke være så langt fra det sted, hvor vi boede; men helt klarhed over det fik vi aldrig, og efter de mange års forløb (vel nok ca. 25) søgte vi heller ikke nærmere oplysning om det. Det var måske nok forkert, for det kunne jo eventuelt være klaret ved en henvendelse til det stedlige folkeregister. I virkeligheden har jeg tit og ofte fortrudt, at jeg ikke dengang satte mere ind på at få forbindelsen med denne gren af vor familie etableret igen, og ikke mindst i den tid, jeg har siddet og syslet med optegnelserne om slægtens liv og færden, har jeg mange gange sagt til mig selv, at det burde være gjort. Men tidligere var der så meget andet, der skulle ordnes, og som måtte gå foran. Nu derimod kunne tiden bedre slå til til det.

Ud over de nævnte udflugter og – naturligvis – nogle mere dagligdags små sammenkomster derhjemme deltog vi ikke i forlystelser eller andet af den slags. Der fandtes forøvrigt ikke så forfærdelig meget af det. De markeder, der holdtes i byen, og som var ledsaget af en mængde gøgl, var egentlig ikke noget for børn, og biografer kom ikke til Skive, før jeg var omkring en

halv snes år, så i den henseende var der intet, der fristede, og vi havde faktisk ikke noget savn deraf.

Desuden stod der heller ikke netop forlystelser i større stil på de penge, vi havde til rådighed. Vores tid var i god forstand delt mellem arbejde, skole og leg, og hvad skulle vi da med mere?

En smule i retning af biograf havde vi dog en tid lejlighed til at se, idet en noget ældre kammerat fik et meget primitivt apparat, som man kunne putte billeder i til fremvisning; men hvilke billeder vi så, erindrer jeg ikke noget som helst om. Derimod mener jeg at kunne huske, at vi skulle give en øre i entre, og det syntes vi egentlig var noget fedteri, for vedkommende havde da lige så megen fornøjelse af at se dem som vi. Så det burde nu have været gratis.

UD FRA HJEMMET

I foråret 1907 – 9 dage før jeg fyldte 10 år – kom jeg hjemmefra og fik plads på en af byens gårde. En vis nytte ved pasning af kvæget og fårene kunne sådan en knægt jo nok gøre, selv om skolen også skulle passes. Jeg husker, at gårdmanden mere end én gang havde været hos os for at spørge, om han ikke kunne få mig som hjorddreng; men mor og far havde slået det hen med, at jeg i hvert fald skulle være 10 år, før jeg skulle hjemmefra.

Nu var dette imidlertid nået, og selv om jeg var lille og spinkel, så mente de, at det måske nok kunne gå an. Gården var kendt for at behandle medhjælperne godt, og kunne der tjenes en lille løn og spares mad og drikke til et barn – ja så kunne alle vel i grunden sanktionere det.

I mellemtiden var manden – Mads Peter hed han – dog død, og gården blev drevet videre af hans eneste datter – Mariane – og med en bestyrer som daglig leder; men det betød sådan set ikke noget væsentligt.

Det vil vistnok være i strid med sandheden at sige, at jeg var stor karl, da den dag oprandt, at jeg skulle derover. I luftlinie var der vel ikke mere end 3–400 meter – med vejen lidt længere men på dette tidspunkt forekom det mig at være en milevid afstand. Uden for gårdsleddet kunne jeg dog stadig se lige hjem, og uden at jeg egentlig længtes så grusomt, som nogen gør, så var det dog et lyspunkt på den måde at kunne følge med i begivenhederne.

Mor fulgte med mig og afleverede mig i den nye plads, og jeg tror egentlig nok, at hun var lige så beklemmt ved situationen som jeg var.

Jeg har mange gange senere tænkt meget over det gamle – vistnok kinesiske visdomsord, der siger, at når et barn drager ud fra hjemmet, tager det sin mors hjerte med. Det rummer sikkert en dyb sandhed. Og hvor må vores mor have haft et stort hjerte; for det er mange børn, hun har sendt ud i verden, og selv om det var mange, så var der utvivlsomt lige så meget til den sidste som til den første. Uanset om hun så godt hun kunne – havde lagt grunden til, at vi skulle kunne stå på egne ben, og hun i virkeligheden heller ikke tvivlede på, at vi kunne det, så var vi ikke ude af hendes tanker, selv om hun ikke havde os for øje.

Egentlig havde jeg det ganske godt i min første plads, og selv om det engang imellem tog lidt for lang tid for mig at flytte kreaturerne ude i det yderste af marken, kaldet Løjenkær, så husker jeg ikke noget ufordelagtigt hverken om min madmor eller bestyreren eller de øvrige på gården.

Alligevel varede min tjeneste der ikke længe. Derhjemme havde de fået kighoste, og det smittede også mig. Som nævnt tidligere kunne min mindste søster ikke klare sygdommen, og hun døde den 20. juni. Hun blev begravet vistnok den 24. juni, og da jeg var hjemme for at overvære begravelsen – forøvrigt den første jeg husker – var jeg så alvorligt medtaget af hosten også, at man ikke fandt det tilrådeligt at sende mig ud igen. På gården var man selvsagt heller ikke interesseret i at have mig under disse forhold, og man enedes derfor om at betragte aftalen som ophævet.

Efter et par måneders forløb var jeg – og de andre ligeledes restitueret igen, og da det var en overordentlig vanskelig høst dette år med store mængder regn og kun ganske lidt tørvejrr

ind imellem, krævede det betydeligt mere arbejde end sædvanligt.

En anden af gårdmændene – Peter Goul – kom da og spurgte, om han ikke kunne få mig til hjælp mest ved pasning af kreaturerne men i givet fald også ved indkøringen af kornet, så vidt som kræfterne slog til.

Det førte til, at jeg var dér det sidste par måneder af sommeren, men for det meste sov hjemme om natten, idet forholdene på karlekammeret, hvor jeg ellers skulle have været, ikke tiltalte mig.

Ellers befandt jeg mig også godt her. Kun syntes jeg engang imellem, at husbestyrerinden var lidt karrig med kosten; men det gik da an. Og undertiden kneb det også med at styre køerne på egen hånd, fordi koblerne her var større, end jeg var vant til. Nogle gange slap de da også fra mig, så jeg måtte have hjælp. Jeg tror nok, at alle forstod min lidt vanskelige situation, og det var da også kun, når der var alt for travlt, at jeg var ene om det. Min husbond her var i hvert fald særdeles velvillig over for mig og en af dem, jeg også i årene siden kom til at sætte pris på. Senere kom jeg på gården som kontrolassistent og havde et udmærket samarbejde med ham. Efter yderligere 10–15 års forløb blev han formand for Salling Landboforening, og vi mødtes da påny af og til både i Skive og i Århus og de forskellige ungs-kuebyer og drøftede dagens emner og gamle minder.

Det kunne måske synes at være lidt ustabil og flakkende således kun at være et par måneder i hver plads; men det skyldes som nævnt dels sygdom, dels særlige andre omstændigheder.

NY OG MERE VARIG PLADS

Det var nemlig allerede dengang bestemt, at jeg fra 1. november dette år skulle tiltræde en anden plads. Det var ligesom de tidligere i hjembyen Vinde, og det var på en ejendom, hvor jeg var eneste fremmede, og hvor familien iøvrigt bestod af mand og kone og to piger, den ene et par år ældre end mig og den anden lidt yngre. Desuden havde de to sønner, hvoraf den ene – yngste – var i håndværkerlære et par mil hjemmefra og den ældste i lære et sted nede i Midtjylland.

Manden – Søren Geertsen – havde tidligere været mejeribestyrer, men kunne vistnok ikke blive ved at bestride sit arbejde i mejeriet, så godt som han skulle, af helbredsgrunde (gigt, lumbago, lungebetændelse og lignende), og nu havde han købt denne ejendom på en halv snes tønder land og var samtidig blevet uddeler i brugsforeningen.

Forinden han blev mejerist, havde han været ved landbruget blandt andet som forvalter på et par større gårde på de sydlige øer, og begge dele prægede ham ret stærkt. Der skulle således være eksemplarisk plan i alt og orden over alt både ude og inde, og hans syn på tingene tålte ikke ret vel modsigelse.

Det sidste kunne undertiden være ubehageligt, men det første var naturligvis et stort gode og absolut værd for et ungt menneske at tage ved lære af.

I denne plads var jeg så i tre år, og adskillige sagde, at det var ualmindelig godt holdt ud. Inderst inde syntes jeg det vist nok også selv, og engang imellem ønskede jeg mig gerne et andet sted hen. Der var nok flere gode sider ved pladsen; men modsat var der også forskellige, der absolut trak fra. I talrige tilfælde måtte jeg finde mig i bebrejdelser for dette eller

hint, som nok var gået lidt skævt, men som jeg med min erfaring og mine forholdsvis ringe kræfter anså mig for aldeles uskyldig i. Der hjalp imidlertid ingen forklaringer eller undskyldninger. Set fra den anden side var sagerne oplagt. Alligevel lå det mig fjernt at forlade pladsen i utide. Så hellere tage det mindre gode med det gode. Nøgternt vurderet var forholdet nok dette, at man fra alle hold respekterede mandens ubestridelige dygtighed i mange henseender; men de allerfleste tog afstand fra hans synspunkter vedrørende arbejdet – herunder også det, man kunne sætte et 10–12 års barn til -, og samfundsforholdene, politik og religion.

På mange punkter var han i modstrid med almindelig gængs liberal opfattelse af forholdene. Han var temmelig yderliggående socialist og antireligiøs, og hvad enten han eller andre havde ret, så medførte det, at familien kun havde få egentlige venner, ligesom der også var temmelig køligt imellem dem og familien iøvrigt. Også over for dem stod man i nogen grad på afstand.

Han var meget sang- og musikinteresseret, havde en god sangstemme og spillede meget på zithar. Samtidig var han stærkt kunstinteresseret. Dette gav sig blandt andet udslag i, at der på stuernes vægge hang ikke så få udmærkede malerier og tillige adskillige gengivelser af kunstværker f.eks. fra Glyptoteket i København og Thorvaldsens Museum. I den henseende var han nærmest en menneskealder forud for sin tid, og ikke så få fandt det dengang direkte anstødeligt at have billeder af nøgne kvinder og mænd hængende i sin stue, således som det var tilfældet her. Det er der måske nogen, der synes endnu, men ellers betragter man jo nu den slags som kunst og ikke andet og finder det naturligt.

Det var aftalt, at min løn skulle være 20 kr., et par træsko og et pund uld det første år, hvis der ellers blev gensidig tilfredshed. Så vidt jeg husker, blev ulden konverteret til et yderligere pengebeløb – måske 5 kr., men det øvrige stod fast. Det næste år steg den vistnok til 30 kr. – jeg har det kun efter hukommelsen – og det sidste til 50 kr.

Hvad lønnen angår, da husker jeg, for nu at blive ved den lidt endnu, min glæde og stolthed, da jeg første gang fik den udbetalt. Det var virkelig mange penge. Langt forinden havde jeg bestemt, at jeg ville købe en eller anden ting at forære mor for en del af beløbet, og jeg havde udset mig et, som jeg syntes, særlig smukt sukker- og flødestel af en særlig slags glas og med røde og blå blomster. Hvad det kostede, har jeg for længst glemt; men købt blev det i hvert fald, og det tog heller ikke så nær hele lønnen.

Mor havde nok ønsket sig et sådant stel til lidt pænere brug end det daglige, og så vidt jeg kan skønne, blev hun oprigtig glad for det. Et udtryk herfor fandt jeg også i, at hun senere, da hun havde haft det i omtrent 30 år og jævnligt benyttet det, sagde til sit ældste barnebarn, min datter, at hvis hun brød sig om at få stellet, ville hun gerne forære hende det, så det kunne bevares af hende som et minde om den dag, hendes far fik sin første løn udbetalt. At hun tog imod det med glæde, behøver næppe at fortælles, og hun har derfor det nu snart 70-årige stel i sin varetægt som et stykke arvegods med en egen historie.

I mange henseender var pladsen her et sted, hvor man kunne få den helt rigtige indlæring i landbrugsarbejdet; men det kunne til tider også være strengt.

Ejendommens marker var spredt på 5 forskellige steder, og om sommeren, når kreaturerne var ude og skulle flyttes på 2-3 pladser, kunne benene godt blive trætte. Lige ved ejendommen var der kun gårdsplads med mødding samt have. Adskilt her fra ved en vej til naboejendommen lå hovedparcellen af marken – vel ca. halvdelen deraf, og en lille kilometer borte en engparcel vel en halvanden tønde land. I modsat retning, men lige så langt borte, lå det, der betegnedes som heden, men for længst opdyrket og et par tønder land i særdeles god kultur. Et fjerde sted, men inden for selve byområdet, var der yderligere to små parceller.

Det vil forstås, at der nok kunne blive adskillige skridt at gå fra kl. ca. 6 om morgenen til 6-8 om aftenen, når der var kreaturer i tøjr 2 eller 3 steder, og der måske skulle tyndes eller hakkes roer og gulerødder et af de andre.

Desuden skulle der tillige mange gange gås ærinder til byen efter varer – kaffe, gær og tobak og hvad der ellers kunne blive brug for ind imellem de faste ugentlige kørselsture til grossist eller lager. Det drejede sig ofte om temmelig tunge byrder at bære, og f. eks. om vinteren foregik det tit om aftenen efter fodrings- og spisetid uanset, om det var måneskin eller bælgravende mørkt, eller det var frost eller tø.

Jeg mindes ikke, at jeg nogensinde var egentlig bange for at gå alene den lange og trælse vej; men det var alligevel altid med en vis spænding, man kunne høre eller se nogen komme enten foran eller bagved, og især føltes vejen usigelig lang, når man gik alene sådan en aftentur. En lille opmuntring var det, at der tit faldt en pose bolcher eller en pakke cigaretter af til privat brug; men i snesevis af tilfælde gik jeg dog i de

tre år hjem og spurgte en af mine brødre eller dem begge to, der var gamle nok til det, om de ikke ville gå med mig og holde mig med selskab. Det var de i almindelighed meget villige til, og det var mig til stor opmuntring. Det samme var tilfældet på de tidligere omtalte fritimer om aftenen. Da fulgte mor eller brødrene ligeledes mig meget ofte på vej tilbage.

En vinter var turene til Skive efter varer i særlig grad besværlige, fordi vejen blev udvidet fra en ganske smal og ujævn nærmest markvej til en bred gennemgående vej, der blev gravet gennem bakkerne og fyldt ud over engdragene, så den fik en jævn stigning. Da var den til tider nærmest ufremkommelig, og man måtte vade over tipvognsspor og vejmateriel af forskellig art i mere end halvdelen af dens længde. Da var det næsten nødvendigt med en lygte i hånden for at klare sig igennem.

Også her bekræftedes det imidlertid, at det undertiden skal være slemt, før det kan blive godt. Da vejen endelig var færdig, var den både langt bedre at færdes ad, og den var et betydeligt stykke kortere end den tidligere vej – eller for en dels vedkommende rettere kun sti – til byen.

En ulempe var der dog ved den nye, idet den på et stykke var gravet vel 5–6 meter ned i terrænet, og med snestorm fra visse bestemte vindretninger føg den fuld af sne, så man måtte gå eller køre (slæde) på marken ovenfor. Især mindes jeg en sådan snestormsdag i januar 1910, – vistnok den 10.ende – hvor det var lige ved at tage pippet fra mig, og jeg var mere end én gang ved at segne om, og jeg troede ikke, jeg slap levende fra det.

Med hensyn til det øvrige arbejde mindes jeg især, som noget særlig ubehageligt, tapningen af petroleum fra tønder

til flasker.

Tønden var anbragt på en solid træbuk uden for vognskuret, og et større antal flasker – i reglen vistnok imellem 50 og 100 stk. en eller to liters – skulle fyldes. Det var ret ofte bitterligt koldt, og det var ikke nogen særlig rar lugt at stå i. Frøs man om fingrene, kunne det også knibe at få hanen drejet om så præcis, at flasken var passende fuld. Engang imellem løb en smule af olien over, og selv om der var en opsamlingsbakke under, så var det næsten uvægerligt et spild, som ikke måtte finde sted.

Hvad det egentlige arbejdsmæssige angår, kunne der naturligvis anføres meget; men der var især tre forhold, der fæstede sig stærkt hos mig.

For det første fik vi meget kraftigt understreget værdien af brugen af skummetmælk både til madlavning og til foderbrug. Ikke mindst med den tidligere mejeribestyrers sagkundskab lagde et ungt menneske sig dette stærkt på sinde, og det praktiseredes i høj grad både i husholdningen og ved opdræt af grise og kalve.

Det næste var pasningen af møddingen og udkørslen og nedpløjningen af gødningen, hvor man var en lille menneskealder foran den almindelige landmands og til dels også for forsøgsvæsenets anvisninger.

Og endelig med hensyn til benyttelsen af et skuffejern. Mange steder brugte man endnu på dette tidspunkt at så roerne og gulerødderne på kamme; men det gjorde man ikke her. De blev allerede da sået på flad mark; men i stedet for at benytte hestetrukken radrenser til renholdelsen brugte man her et skuffejern.

Dette skete dels ud fra den betragtning, at man på den måde

kunne gå langt tættere ind på rækkerne end med radrenseren og derved komme betydeligt lettere fra selve udtyndingsarbejdet og anden og tredje gangs hakning; men dels også med den begrundelse, at man opnåede at få ukrudtet uskadeliggjort i langt højere grad end med radrenseren.

Dette sidste skulle ikke mindst bero på den særlige måde, man brugte skuffejernet på, og det er den jeg især hæftede mig ved og kom til at se det indlysende i.

Mens man nemlig i almindelighed går baglæns og skuffer et stykke og flytter sig, når man har skuffet det, man kan nå, og derefter skuffer fra sit nye ståsted tilbage til det, man kom fra, så fik vi her indøvet det modsatte: altid at gå fremad. Så bliver der ingen felter, hvor jernet lader ukrudtet stå, således som det undertiden sker på den anden måde. Det har tit knebet andre at forstå sammenhængen heri; men den er altså rigtig og kunne med fordel benyttes i mange haver.

Det er antydnet foran, at der krævedes eksemplarisk orden i tingene i denne bedrift. Det gjaldt også med hensyn til præcision med arbejdets udførelse både ude og inde. Når en ting var fastsat til kl. 8 eller kl. 10, så var det 8 eller 10 og ikke 5 minutter eller et kvarter over.

Til at begynde med kneb det ikke så sjældent brugsforenings medlemmerne at indrette sig efter dette, fordi de i den tidligere uddelers tid havde haft temmelig lempelige regler for lukningen af butikken; men her hjalp ingen undskyldninger. Når det var lukketid, så drejedes nøglen om. Og rent principielt var dette da kun godt. Andet skyldes i mange tilfælde kun slendrian. I en bestemt henseende kneb det dog ret ofte med at gennemføre præcisionen.

Om sommeren når der skulle mødes tidligt i skolen, og der skulle flyttes i engen og køerne sættes på græs foruden forskellige andet, kneb det ikke så sjældent med at nå skolen til rette tid, og i visse perioder havde jeg vistnok rekord i at komme for sent og også i at spørge fri for at hjælpe til med det foreliggende arbejde.

Det påvirkede dog ikke det gode forhold imellem lærer Kristensen og mig. Han kendte jo sammenhængen, og i det store og hele gik det da heller ikke ud over undervisningen og til-egnelsen af stoffet.

Den sidste sommer jeg var i denne plads, døde husmoderen, og det gav en væsentlig ændring i hele situationen. Hun led i høj grad af Basedowssyge, og dette i forbindelse med et svangerskab i noget fremrykket alder var mere, end hun kunne stå imod. Med en ung pige til hjælp overtog den ældste datter, der på det tidspunkt var færdig med sin skolegang, husførelsen.

For mit vedkommende førte det med sig, at jeg gerne ønskede at komme et andet sted hen. Måske ville jeg også være blevet for dyr en medhjælper, idet jeg skulle ud af skolen det følgende forår, og derfor regnede med at skulle have en betydelig højere sommerløn. Begge dele i forening bevirkede, at vi blev enige om, at jeg kun skulle være der til tjenesteårets udløb 1. november 1910. Da var der, som nævnt, gået tre år, siden jeg kom der.

Jeg havde i mit stille sind håbet, at jeg da kunne være blevet fri for plads det følgende vinterhalvår for at passe skolegang og konfirmationsforberedelse hjemmefra; men sådan skulle det ikke gå.

Formodentlig igennem skolen var det blevet kendt, at jeg

ikke skulle blive, hvor jeg var, og uanset jeg ikke kunne være nogen særlig stor hjælp i arbejdet nogetsteds om vinteren, når både skolen og præstegangen skulle passes, kom der en aften, da jeg tilfældigt var hjemme, en gårdmand, Anders Peter Larsen fra Store Engeborg, og spurgte, om han kunne fæste mig. Han tilbød mig en forholdsvis god løn, og da jeg fra skolen kendte fire af hans børn, de tre lidt ældre end mig og den fjerde et par år yngre, som gode kammerater, og iøvrigt anså forholdene på gården som nogle af de bedste på egnen, sagde jeg ja til opfordringen, selv om jeg på denne måde ikke fik nogen fri vinter ud af det.

Hermed begynder i virkeligheden et helt nyt afsnit af tilværelsen, som kun i ringe grad kan interessere slægten, men hører med i en anden sammenhæng, hvis den skal beskrives.

Derimod kan der måske være grund til at berøre enkelte andre ting fra opvækstårene, som har haft en vis betydning både for mig og andre. Og det sker da som noget afsluttende.

FORSKELLIGE TYPER I LANDSBYLIVET

Livet i en lille landsby havde naturligvis mange facetter. Set med barneøjne er der i ethvert samfund – også et så lille landsbysamfund som det, vi stammer fra, – forskellige medborgere med et eller andet særpræg, som altså afviger fra det almindelige i en eller anden henseende. Nogle vil måske kalde dem originaler.

Hos os var der således to, der i deres ungdom, i længst forsvundne dage, havde været på kant med loven og udstået straf. Den ene hed Niels og den anden Peder Kristian. De kom ikke på nogen måde hinanden ved og var, hvad man med nutidens sprogbrug nok ville kalde resocialiseret, var begge gift og bosat med kone og børn og ernærede sig – om end vistnok jævnhens kummerligt ved lidt småhandel og håndværk, som de havde uddannet sig ved under afsoningen af straffen.

Vi børn fik tidligt at vide, hvori deres forseelse imod landets love bestod, men blev samtidig lagt stærkt på sinde, at det var noget fortidigt, noget man ikke talte om, og nu var de borgere i samfundet ligesom os og gjorde ikke et menneske fortrød.

Den ene var glarmester og blikkenslager med loddeværktøj og deslige, og inden der kom en fast bosiddende tømrer og snedker i landsbyen, var det Niels, vi skulle have fat i, når det drejede sig om småreparationer på disse felter.

Den anden beskæftigede sig mest med arbejde i træ, lavede river og rivetænder, som der brugtes mange af, og kratte (til samling af korn efter leen) hølepinde, tøjrepæle og tøjrekøller og meget andet af den art, og han var tillige så håndsild, at han satte gamle ure i stand og handlede med dem – i reglen nok sådan, at han gjorde den bedste handel.

Var det imidlertid ikke første klasses kram, han handlede med, så var han til gengæld ikke karrig med at tage tingene til eftersyn og reparation påny. Og for os børn var det noget af et eventyr at få lov til at betragte hans arbejde med de mange små hjul og skruer i lommeurene.

I 11-12 års alderen fik jeg et ur af ham – tilsyneladende solidt og stærkt og af blank nikkel – for den formidable pris af 2 kr. – svarende til ca. en måneds løn for en knægt i den alder, når man havde plads.

Peder Kristian spurgte til dets tilstand, når jeg traf ham, og det skete ofte. Undertiden måtte jeg bedrøve ham med, at det ikke gik så godt, som han havde stillet mig i udsigt; men så lånte han det en dag eller to, og så gik det igen, og i hvert fald virkede det nogenlunde, til jeg ved konfirmationsalderen fik et nyt, rigtigt urmager-ur med sølvkapsler og ganske vist også til 20 kr. Det går forresten vist endnu, men det er en anden sag.

En tredje skal nævnes i denne forbindelse. Kristian Thøby kaldte han sig. Egentlig var det Thybo, fordi han stammede fra Thy. Arbejdsmand var han, gravede f.eks. kilometervis af dræn-grøfter og påtog sig iøvrigt en hel del af det hårde slid, som de fleste andre længst muligt gik uden om. At han af og til følte trang til at kigge lidt dybt i flasken, var der derfor måske ikke så meget at sige til; men det skete i sådanne tilfælde, at det kunne have den uheldige virkning, at øjemålet på grøftebunden svigtede, og drænet fik fald den forkerte vej. I reglen klaredes sagen dog, inden grøften var jævnet helt igen, og arbejdet kunne afleveres på reglementeret vis.

De fleste børn holdt ikke af at komme i nærheden af ham,

når han havde fået lidt for meget spiritus; men det generede ikke mig. Tværtimod syntes jeg, det kunne være helt opmuntrende. Han gjorde ikke en sjæl fortræd – i hvert fald ikke over for omverdenen. Hvad der skete inden døre derhjemme, véd jeg ikke.

Han fortalte en usandsynlig masse i sådanne tilfælde, når man ville høre på ham og havde tid til det.

En solhed dag, da jeg var 12–13 år, kom jeg således til at følges med ham fra Skive, hvor han havde været på indkøb og ved den lejlighed også drukket lidt rigeligt lidkøb. Blandt andet havde han foruden en del småting bjerget sig en – syntes jeg – uhyre stor pakke stokfisk, og den kneb det ham vældigt at balancere med. Særlig galt blev det, da han skulle op ad den lange og forholdsvis stejle bakke. Da både svedte han og jamrede over byrden og gik næsten mere tilbage end frem; og alt imens forklarede han mange gange, hvor glade hans kone og børnene ville blive for hans storartede indkøb.

Til sidst måtte jeg hjælpe ham at bære fisken sammen med det, jeg selv skulle have hjem.

Kommet godt oven for bakken skiltes vore veje, og hvordan han klarede det sidste stykke, aner jeg ikke, det berørte vi aldrig; men jeg antager, det gik godt, for dagen efter var han frisk på arbejde igen. Jeg fik velment tak for min hjælp, og han forsikrede, at hvis han havde haft flere penge, så skulle jeg have haft et par øre; men det havde han nu ikke, så jeg måtte have ham undskyldt. Og det gjorde jeg gerne. Jeg havde nok i takken og hans venskab.

Endnu en af vore sognebørn vil jeg nævne i denne forbindelse, selv om det måske ikke er helt rigtigt at anbringe en omtale af vedkommende her; men både han og hans kone og en flok af de–

res børn, der var nogenlunde jævnaldrende med mig, – og de havde mange, – havde jeg et nært venskab med, og jeg mener, at man i ikke ringe grad gjorde ham uret.

Han hed Peter Nielsen, var husmand med 3–4 tønder land og et par køer og søer og tillige tækkemand, et håndværk som han mestrede til fuldkommenhed. I folkemunde karakteriserede man ham ret ofte som ikke videre glad for at arbejde.

Nu er et arbejde som tækkemand jo stærkt afhængigt af vejret. Dels er det jo et udpræget sæsonarbejde om sommeren, og dels giver det i Danmarks ustadige sommer klima mange spildtimer, når byger går og kommer, og når det blæser, så halmknipperne eller tækkerørene ikke vil stilles på lægterne. Dertil kommer, at arbejdet i sig selv vel nok er noget af det mest udsatte, vi har – forholdsvis stille liggende uden på husene den ene dag i bagende sol og den næste måske i halvvåd tilstand i blæst og kulde. Selv murere og tømrere, der tit er udsat for det ubehagelige ved vejret, er dog mere i bevægelse end tække-
manden.

Det ene med det andet bevirkede, at Peter undertiden gik uden at have noget videre at tage sig til, mens andre sandsynligvis havde travlt; kunne han så finde sig en makker eller to blandt ligestillede eller pensionister til et spil esmakker eller ligeud, ja så så han det gerne. Han elskede at spille kort og var dygtig til det. Men det gav naturligvis anledning til snak, men det havde i virkeligheden ikke noget med arbejdsskyhed at gøre, var kun en naturlig reaktion på den tingenes tilstand, der måtte konstateres i forhold til hans arbejde.

Ej heller havde det noget med denne sag at gøre, at han var en af de meget få, der på dette tidspunkt gik med overfrakke. Det var ikke blevet almindeligt på landet, hvor man havde godt

solidt hjemmevævet tøj. Det skaffede ham i visse kredse til navnet Per Uerkjowl. Det var også kun en følge af, at han var til at gardere sig imod vejrliget mere end de fleste for ikke at få forkølelsessygdomme og måske det, der var værre.

Per Nielsen var en særdeles velbegavet mand, og hvis der rent faktisk eksisterer nogen af dem, man betegner for lune jyder, må han afgjort have været en af dem. Jeg har kun kendt meget få, der som han kunne fortælle historier og anekdoter i en uendelighed, og han havde altid en eller flere på rede hånd ved næsten enhver lejlighed. Undertiden forekom hans sammenligninger måske nok barokke og horrible; men der var altid en rammende pointe i dem, og han udløste ved hjælp af dem mange situationer, der var ved at gå i hårdknude.

Nede under bakkerne i den sidste ejendom ved vejen fra Vinde til Skive og med marken grænsende til engen og bakken, der dannede skel imellem landet og byen, boede Jakob og hans kone Sine samt hendes mor, der var aftægtskone men ikke mere aflægs, end at hun nok vedblivende skulle sige, hvor skabet skulle stå. Og det gjaldt både ude og inde. Hun var, hvad man kaldte: selv hjemme.

Jakob var, så vidt jeg kan skønne, godmodigheden i højeste potens; men i det almindelige omdømme var han nærmest et pjok. Hverken han eller de to kvinder havde gjort nogen af de store opfindelser. Det havde de slet ikke forudsætninger for.

Han var kun en meget mådelig landmand og om muligt endnu dårligere til at handle, og selv om der ikke var nogen stor omsætning fra ejendommen (den var vist på en 8-10 tønder land), så skulle der jo dog en gang imellem skiftes en ko og ligeledes hest. Ganske vist gav han det over for Karen (det var svigermo-

deren) og alle andre udseende af, at han gjorde nogle vældigt gode handeler; men alle var klar over, at hestehandleren rent ud sagt snød ham hver eneste gang.

Hvor han stammede fra, og hvordan han i grunden var kommet til egnen og ejendommen var der vist ikke nogen, der nogensinde fik rede på. Det blev sagt mand og mand imellem, at Sine vistnok havde fundet ham efter en annonce i Folkebladet, og alene dette var dengang noget helt usædvanligt; men samtidig tvivlede man stærkt på, at nogen af dem var i stand til at affatte en annonce af den art.

Fakta er imidlertid, at han pludselig var der, og at han og Sine blev gift og overtog ejendommen, efter at hendes far var død. I daglig tale blev han kaldt Bette Jakob, fordi den gamle også hed Jakob, og så måtte man nødvendigvis have et kendingsnavn for den ny.

Både i sin fremtræden og med hensyn til at drive ejendommen afveg Jakob i høj grad fra det almindelige. Han gik altid i gammelt slidt tøj, og både ved sædetid, ved høslæt og høst var han langt, langt bag efter andre, og især det med, at han ikke fik sået rettidigt, medførte jo, at avlen i almindelighed også blev dårlig. Også roerne fik han sået for sent, og i stedet for at bruge hakke til at tynde dem med, som andre jo dog gjorde, kravlede han på sine knæ række op og række ned og tyndede og lugede dem. Det tog jo en vældig tid, og tit blev roerne for store, inden han blev færdig, så de ikke kunne klare sig i blæst og tørke. Om efteråret, når de skulle bjerges, var kålrabierne ofte ikke ret meget større end kartofler, så der var ikke meget at fodre køerne med.

I korn- og græsmarkerne tog senegræsset efterhånden stærkt

overhånd, så jorden var meget vanskelig at behandle ordentligt hverken med plov eller harve eller andre redskaber, og det gik derfor tilbage med avlen år efter år, og det var uforståeligt for mange, hvordan de tre i det hele taget kunne skaffe det nødvendige til livets ophold, selv om man vidste, at der levedes yderst sparsommeligt og nøjsomt på ejendommen.

I mange henseender havde naboer og bekendte meget til overs for Jakob i hans noget særprægede stilling. Han var i virkeligheden en flittig mand i den forstand, at han var på færde fra morgen til aften, og han havde utvivlsomt den allerbedste vilje til at gøre alt så godt, som han nu magtede det. At det så ikke var tilstrækkeligt, var en sag for sig. Han havde måske heller ikke så fri ret til at disponere, som han burde have haft, så længe Karen levede, og da hun efter mange års forløb døde, var hele Jakobs problemstilling måske nok sådan, at sagerne ikke kunne rettes op for ham.

Selv om han ikke havde noget udestående med nogen, var han dog ofte skydeskive for ungdommens påhit af forskellig slags.

For eksempel var han én af dem, som nytårsaftensløjerne mange gange gik stærkt ud over på den måde, at man bandt alle dørene, så det var næsten umuligt at komme ud eller ind; man stoppede skorstenen, så kakkelovne og komfur ikke kunne trække, og hans vogne og redskaber blev flyttet rundt omkring i omegnen, så det var et helt arbejde at finde dem og få dem samlet hjem igen. Mere end én gang måtte sognefoged og politi i virksomhed og tildele advarsler og bøder til de implicerede, når spøgen var alt for grov.

Nogle huskede det nok det følgende år og var ikke med til løjerne; men nye kom jo til og så kunne det fortsætte.

Af udensogns, som vi af og til fik besøg af, husker jeg især et par. Den ene, en mand, der gik omkring og solgte kager og andet wienerbrød fra en vidjekurv, hed i det daglige noget så mærkeligt som Strut'yw, formentlig fordi han havde nogle store karakteristisk strittende Øjne.

Man beskyldte ham for, at han selv slikkede en væsentlig del af sukkeret af kagerne, inden han solgte dem; man hvad enten beskyldningerne var rigtige eller ikke, så var han velkommen, hvis man var så heldig at have lidt småpenge at kunne spendere på en kage eller to. En almindelig snegl kostede 2 øre.

Nu til dags vil man nok synes, at det var en ejendommelig levevej; men fakta var, at manden ernærede sig ved det ligesom forskellige andre, der havde sære gøremål som f.eks. at køre rundt med trillebør og kasser og sække og købe gamle klude og ben.

Strut'yw var en rolig og omgængelig natur; men det samme kan ikke siges om en anden af dem, der jævnlig viste sig - en kvinde der kom, ikke for at sælge, men for at tigge og i mange tilfælde var ledsaget af en hund, så vidt jeg husker: en ulvespids, men det kan være en erindringsforskydning. Den hed i hvert fald Sif.

Konen hed Mett' (med langt og bredt e som æ) Møller og hun havde været husbestyrerinde i nabolaget en kort tid, men boede senere i et lille hus i nabokommunen (måske et fattighus) i nærheden af en større gård.

Tit havde hun som nævnt en hund med sig på sine udflugter, og hun fortalte, at denne hund var fra den omtalte nabogård. Om det er rigtigt, kan vist ikke hverken bekræftes eller afkræftes; men det lyder ikke særlig sandsynligt. Det kunne tænkes, at den

var med for at gøre et vist indtryk på ikke særligt venlige koner.

Fakta er imidlertid, at hun som regel, når hun havde fået den forsyning af madvarer, som hun havde tigget om, og som man nu syntes at kunne ofre til hende forskellige steder, også bad om noget til hunden, for den skulle da rigtignok ikke sulte, og derhjemme behandlede de den absolut ikke ordentligt. Den kunne naturligvis ikke være ringere stillet end hun selv, og efterhånden vidste konerne god besked med, at Sif også skulle betænkes med noget, så det gav dobbelt portion til Mett; hvis det altså ikke var taget i betragtning ved den første afmåling, hvad jeg har en lumsk mistanke om, at det af og til var, såfremt man kunne arrangere det.

Hvor stor en part af det, tiggersken fik samlet sammen, hunden fik, når det kom til stykket, melder historien ikke noget om. Mett nøjedes ganske sikkert ikke med søsterparten, og ret beset ville hun jo nok også tilkomme noget mere, om ikke for andet så i hvert fald for at bære det hjem.

En af dem, vi børn også lagde stærkt mærke til, fordi han faldt lidt uden for det almindelige, var en mand med navn Jens Torp. Jeg husker imidlertid ikke ret meget om ham, og han må være gået bort i min allertidligste tid. Det, der var særligt at bemærke ved ham, var, at han værkbruden og derfor var stærkt handikappet med hensyn til, hvad han kunne udrette. Han havde en lille ejendom midt i landsbyen og ejede en mark umiddelbart op imod vores, og forøvrigt noget af det, far senere købte.

Jens Torp var et ejegodt menneske, og han blev en tid uddeler i vor nystiftede brugsforening. Jeg tror ikke, at nogen af os børn, der kom i butikken, nogensinde er gået derfra uden

at have fået en eller anden påskønnelse i form af brystsukker eller lignende.

Der er to ting, jeg husker ham for. Den ene er, at han er fotograferet sammen med alle folkene i Vinde Vestergård en høstdag i 1895, hvor blandt andre også mor var med, idet hun på dette tidspunkt var pige på denne gård. Billedet hang i glas og ramme i stuen derhjemme, så jeg havde det dagligt for øje i mange år, men uvist hvorhen forsvandt det senere. Ad snirklede veje men med særlig velvilje fra efterkommerne af den daværende ejer af gården, er det imidlertid nu overladt mig, så det hænger på væg som en erindring om fjerne tiders arbejdsmetoder og -skikke. Det andet er, at Jens Torp oprettede et legat, vistnok på hundrede kroner, hvad der ikke var så lidt dengang, og af hvilket renterne skulle uddeles efter sognerådets og lærerens indstilling til en af skolens elever, som man mente kunne fortjene det.

Jeg fik engang dette legat; jeg husker ikke helt nøje, om det var på 4 kroner og nogle øre; men det var der omkring, og for beløbet kunne jeg få et par nye solide sko. Jeg husker forresten heller ikke, at andre fik det; men det må nok have været tilfældet. Derimod husker jeg meget tydeligt, at jeg følte mig helt slået ud, da lærer Kristensen bad mig om at komme op til sig ved hans pult, fordi han havde noget til mig, og dér overrakte mig en konvolut med pengene.

Naturligvis var jeg da glad for legatet. Der skulle ikke så meget til at glæde børnene dengang. Men samtidig forekom det mig helt ubegribeligt, at jeg kunne komme i betragtning ved uddelingen af det.

Jeg har senere mange gange tænkt på hændelsen, ikke mindst

når mine børnebørn – hvad der ligeledes har truffet, har fået et skolelegat, og så vidt jeg kunne skønne, har det været til lige så stor glæde og opmuntring for dem. Hos mig lever i hvert fald mindet om Jens Torp af den grund.

NATURENS MÆRKEFIGE INDRETNING

Som formodentlig alle børn var jeg i tidlig alder meget optaget af problemet om livets begyndelse og slutning – fødslen og døden – Helt fra man kunne begynde at opfatte tilværelsen, var man fortrolig med dyrenes formering og endeligt, og selv om man følte en vis afsky ved, at grisen blev slagtet og hovedet hugget af en høne eller en hanekylling, så forekom det dog at være en del af naturens gang. – Sådant var det endnu engang – og det indstillede man sig efter.

Men menneskene?

Det gyste i en barnesjæl, når der var tale om en alvorlig sygdom, der kunne medføre døden, så den pågældende skulle lægges i en sort kiste og køres bort til kirkegården og dér begravet alene under jorden.

Det første dødsfald på nært hold, jeg erindrer, indtraf hos en af vore naboer, vistnok da jeg var en 5–6 år. Det var en gammel aftægtsmand ved navn Per Ingeborg, og som jeg iøvrigt ikke husker noget om ud over det, at han altså døde og blev lagt i den sorte kiste. Det gjorde så stærkt et indtryk, at mine brødre og jeg knapt turde se derover, mens Per lå lig i aftægtsstuen, til trods for at det var to af vore bedste kammerater, en jævnaldrende drengs og piges hjem. Og der gik faktisk en længere tid, inden vi følte os trygge ved at gå ind i Pers stue, selv om vi aldrig havde haft noget udestående med den gamle mand og ved enhver lejlighed fik at vide, at der da i hvert fald ikke var noget ondt at vente fra ham nu. Tildragelsen havde imidlertid et særligt tragisk-komisk efterspil, idet en af mine brødre, der havde lidt mere temperament end os andre og ikke altid kunne få sin vilje gennemført og ikke var gammel nok til at deltage

i den angst fornemmelse, vi andre havde, men dog var stor nok at skønne, at det var noget slemt, benyttede den til at true både os og især mor med.

Et par gange, da han følte sig særlig forurettet, lagde han sig ind under spisebordet og sparkede med benene af al sin kraft op på undersiden af dette og gentog måske et halvt hundrede gange: Du skal dø! Du skal dø! Du skal i en sort kiste og dø! Vi andre og lidt større syntes nok, det var lidt for groft, og vi ville ikke af med mor på den måde; men mor tog det pædagogisk rigtige standpunkt ikke at tage nogen særlig notits af det, og efterhånden afreagerede den vrede unge mand formodentlig også eller blev så træt, at han ikke gad fortsætte sit forehavende.

Det husker jeg ikke så nøje; men selve begivenheden understregede altså det yderst alvorlige ved døden. Senere fik vi det også tættere ind på os, idet to af de små søskende som nævnt foran – døde, den ene som helt spæd og den anden af kighoste i et-års alderen. Bortset fra det stærke indtryk, det gjorde på mor og far, var det for os andre mest savnet, der betød noget.

Iøvrigt har livet vel nok lært os at se på døden også på en anden måde. Det kan synes hårdt og meningsløst, når unge mennesker eller mennesker i deres bedste alder rives bort enten ved ulykker eller af snigende sygdomme; men den kan også komme som en befrielse fra mange års lidelse og håbløs tilværelse og ligefrem ønske om fred fra disse lidelser. Selv om den i alle tilfælde efterlader sorg og savn, vil dens skygger i så fald have et stærkt forsonende skær over sig, og ikke mindst når man kommer op i årene og ser de mange skrøbeligheder hos dem, der er endnu ældre, vil det ofte være denne sidste

betragtning, der bliver den overvejende.

I de her omtalte tilfælde er det den – om man kan bruge det udtryk – naturlige død, det drejer sig om, og selv om det i barneårene gjorde et stærkt indtryk, så var det dog meget stærkere, når der var tale om en voldelig død, eller hvis det skete som følge af ulykker.

Og også dette fik vi oplevelser af på forholdsvis nært hold.

I forsommeren 1904 fandt der et regulært og overlagt mord sted på en gård i vort nabosogn. Det var noget helt ualmindeligt på den tid i vort ellers fredelige lille samfund og satte sindene stærkt i bevægelse.

En ung mand dræbte – måske af forsmået kærlighed eller måske i ren sindsforvirring det ved jeg ikke – en ung pige i en kostald, mens hun var i færd med at malke, og de to var alene hjemme.

Da det rygtedes dagen efter, spredte det en uhyggestemning og gru i alles sind. Nok vidste man, at noget sådant kunne finde sted i andre lande og vel også enkelte gange andre steder i Danmark men dog så langt borte, at vi på vore breddegrader ikke fik så detaljerede efterretninger derom, og det derfor ikke berørte os dybere.

Dette her var noget ganske andet. Det forekom os ganske forfærdeligt, at det kunne ske så nær ved os, at vi næsten kunne se til gerningsstedet. Og det var ikke alene os børn, der var dybt rystet af det. Det fremgik også af samtalerne imellem de voksne, at de ikke var ret meget mindre optaget af det end vi, ja det gik endog så vidt, at nogle af konerne var alvorligt bekymret for, om et par kvinder, som man vidste var midt i en

graviditetsperiode, ikke kunne gå hen og blive så påvirket af begivenheden, at de kunne føde alt, alt for tidligt.

Uden dengang at forstå rækkevidden af noget sådant, véd jeg dog, at det ikke gik så galt. De pågældende fødte efter nogle måneders forløb hver for sig en sund og levedygtig pige. De lever forresten begge i bedste velgående endnu – formentlig i lykkelig uvidenhed om, hvilken bekymring man i sin tid nærrede for deres mødres og deres egen allerførste tilværelse.

Men selv om så var, så var sindene altså stærkt påvirket af begivenheden, og det varede i virkeligheden lang tid, inden det helt forvandt.

Senere skulle vores generation jo desværre opleve meget mere og langt mere grusomt af den slags. I et par verdenskrige, af hvilke i hvert fald den sidste kom meget nær på os, blev de blodige begivenheder så dagligdags, at vi næsten blev immuniseret over for det, og råhed og brutalitet ofte over for aldeles sagesløse medborgere blev hverdags tildragelser.

Også mindre ting end det her beskrevne kunne påvirke barnesjæle stærkt. Når f.eks. således en ung pige kom til skade på skolepladsen og brækkede et ben og måtte køres hjem på slæde, så var det ikke langt fra, at man troede, den pågældende ikke rigtigt blev menneske igen og kunne få noget ud af livet mere. Men heldigvis var vore forestillinger stærkt overdrevne.

Eller når – som det også skete – mælkekusken kørte løbsk og kom ind under både vogn og spande, så han var slået halvt for-dærvet og måtte lappes sammen på sygehuset både i hovedet og forskellige andre steder. Det var da naturligvis også slemt, men blev det ikke mindre i vor fantasi, og når der gik næsten et halvt år, før man så ham igen, så vidste man jo aldrig, hvordan

det kunne ende.

Det modsatte – menneskelivets begyndelse – oplevede jeg om ikke første gang, så dog første gang jeg mindes, en skøn sommer morgen syvsoverdag 1902.

Vi tre rollinger blev vækket tidligt og fik at vide, at nu kunne man ikke have os i sovekammeret længere, så vi måtte op og ud og måske hen til en af naboerne for ikke at forstyrre.

Der huserede et par fremmede kvinder i huset, den ene i fin hvid kjole og med en stor mægtig håndtaske, og mor kunne ikke stå op, så det måtte være alvorligt. Enten vi fandt det kedeligt eller ikke, måtte vi lystre og forføje os ud.

Hvad der skete i de følgende timer, skjuler sig i det uvisse; men da vi fik lov at komme ind igen ved middagstid, blev vi præsenteret for en lille søster og fik samtidig at vide, at mor havde det godt, men skulle blive i sengen i nogle dage blandt andet for at varme den her lille søster. Det sidste kunne vi ikke rigtigt forstå, når det nu var midsommer med solskin og godt vejr. For os små mennesker lød det højest inkonsekvent; men når mor fortalte det, ja så måtte det naturligvis være rigtigt.

Den lille søster var det i øvrigt særdeles spændende med, ikke mindst fordi vi hidtil kun havde været tre drenge, og hun blev derfor modtaget med al den honnør, der kunne præsteres.

Også fra anden side tog man del i glæden over den nye verdensborgers ankomst, idet nabokonerne i de følgende dage aflagde hyppige besøg – vistnok endda efter aftale og medbragte barselsmad i form af suppe af forskellig slags, og jeg ved ikke hvad.

I hvert fald husker jeg tydeligt, at én kom med en overdådig portion sødsuppe med svesker og rosiner, og det var noget, der huede os knægte, for der var til hele omgangen.

I en vis forstand tog vi større vistnok noget forkert af den lille søsters formåen, for vi regnede bestemt med, at hun lige på stedet kunne deltage i vor leg og andre forehavender; men i den henseende blev vi ikke så ganske lidt skuffede. Tværtimod blev det os pålagt i stor udstrækning at hjælpe til med hendes pasning på den måde, at vi måtte køre med hende i barnevognen rundt om hus og have og op og ned ad vejen. Det kunne være trøls og slide på det iøvrigt gode humør.

Tilmed fordrede det ikke så ganske lidt anspændelse med at holde styr på vognen, når det gik ned ad bakke, for der var jo hverken bremses eller andet apparat til at holde igen, og en enkelt gang var det da også lige ved at gå galt, så vognen tippe over et sidebræt til møddingen, og søster havnede i denne.

Nå, situationen klaredes ved hurtig indsats fra mors side, og lillesøster voksede op og blev efterhånden storesøster, idet der senere kom flere af slagsen, omend drengene stadig blev ved med at være i flertal. Og selv om de øjeblikkelige forventninger om en pige som legekammerat ikke kunne opfyldes, så varede det trods alt ikke så længe, inden hun næsten var os jævnbyrdig og i visse henseender mere end det.

ELEMENTERNES HÅRDE FREMFÆRD

Mange børn har en mærkelig dobbeltsidet indstilling over for en i hvert fald i min barndom – så dagligdags og nødvendig ting som ild. Det er vel et af et barns første fornøjelser at slukke den tændstik, med hvilken far eller bedstefar har tændt sin pibe eller cerut eller juletræet, og det var i sin tid lige så spændende, når mor om morgenen tændte op i komfuret og kakkelovnen, og det umiddelbart efter begyndte at suse i skorstenen og snurre under vand- og kaffekedlerne eller måske havregrøden.

Men modsat stiller det sig med ildebrand. En sådan spreder uhygge om sig, og ikke mindst i en barnesjæl, når den fortærer alt af bygninger og indbo, foder og måske endog dyr og mennesker, som ikke kan komme tilstrækkelig hurtigt væk fra det område, den har angrebet.

I vort nærmeste nabolag nedbrændte en ejendom, da jeg var 5–6 år; men det skete en senvinterdag, da det var meget tæt tåge, og jeg husker egentlig ikke noget videre om tildragelsen ud over, at vi fra køkkenvinduet kunne se et ligesom lidt blakket lysskær, og at nogle af nabomændene løb til brændstedet for at hjælpe til med at redde, hvad der eventuelt kunne reddes.

Bagefter så vi jo nok ruindyngerne; men det var snart ryddet op, og en ny ejendom opførtes ret hurtigt.

Et forhold, der til at begynde undrede os børn en del, og som vi ikke lige straks forstod betydningen af, var, at de voksne ligesom antydede noget mærkeligt ved branden.

Det kunne jo nok være helt tilfældigt, at branden opstod en dag i næsten ugennemtrængelig tåge; men uden at man naturligvis turde antyde det, behøvede det da ikke absolut at være det. Et mærkeligt held var det da også, at manden og konen ganske ale-

ne (der var jo ingen telefon eller anden måde at tilkalde hjælp på) ikke blot havde fået alle dyrene – både heste, køer og grise – ud af de brændende stråtagte bygninger, men også praktisk taget alt det af deres indbo, der havde værdi.

Kun langsomt gik det op for os, at der bag ved antydningerne vistnok lå en vis skepsis med hensyn til det tilfældige, og at den pågældende mand måske slet ikke var helt uinteresseret i at få de gamle bygninger og noget ikke særlig værdifulde løsøre realiseret og få assurancesummen udbetalt og derfor måske især koncentrerede sig om at redde det særlig værdifulde og ikke bygningerne, noget han jo nok også stod temmelig hjælpeløs over for.

I øvrigt solgte han meget hurtigt ejendommen og flyttede til en anden egn; men det kommer ikke denne sag ved.

I de følgende år var det ikke så få gange, der var ildebrand i byen og især et par af disse gjorde et stærkt indtryk på os børn, fordi der her indebrændte ikke så få kreaturer.

På den tid havde man jo ikke som nu til dags destruktionsanstalter til at hente døde dyr; men man var nødt til at begrave dem i store grave uden for gården, og da sådanne grave måtte graves med håndkraft og spade og skovl, var det ikke ordnet fra den ene dag til den anden. I mellemtiden lå dyrene ganske naturligt uden tildækning af nogen art, og det var nærmest uhyggeligt, i hvert fald for os børn, som desuagtet var tilskuere.

Et forhold, der ikke gjorde det mindre uhyggeligt, var, at en ældre kone temmelig lang tid i forvejen havde forudsagt, at den ene af gårdene ville brænde, idet hun havde set varsel for det i form af et tydeligt ildskær over gården en mørk vinteraften; for de ældre var dette ikke så mærkeligt. Det var tværtimod meget

almindeligt med den slags varsler om ulykkelige såvel som mere glædelige ting, hvad de så end byggede på.

I årenes løb fandt der ikke så få lynnedslag sted, ved hvilke der brændte forskellige gårde. I et af disse tilfælde hævdede naboerne, at det begyndte at ryge fra ladebygningen på gården, inden lynet slog ned, og hvis det var rigtigt, var det jo kriminelt. Måske var det også et varsel; men i så fald kom det rigtignok i sidste øjeblik. Det kom imidlertid ikke frem under det efterfølgende brandforhør og hørte formodentligt også kun hjemme i fantasiens verden.

A pro pos tordenvejr, så hørte jeg i min tidligste barndom til dem, der var hundeangst i tordenvejr og søgte beskyttelse først og fremmest hos mor, som dog vistnok inderst inde var lige så bange, men ikke lod sig forstå med det, og ellers hvor den var nærmest at få. Snesevis af gange, når jeg var undervejs mellem byen og engen eller heden er jeg således tyet ind til naboer og bekendte og søgt husly også for regnen – indtil det var drevet over, og jeg var meget taknemmelig for at måtte få lov til det.

En dag, da jeg var sendt et ærinde til byen, blev jeg også overasket af et tordenvejr; men da var der for langt til huse eller gårde at søge ly i, og hvor mærkeligt det end gik til, så var jeg denne dag ganske rolig og ikke spor angst for tordenen og har ikke været det siden. Tværtimod har jeg af og til ligefrem nydt det spil, der kan være på himlen især ved aften- og nattetide, når naturens kræfter udfolder sig med lyn og torden, og himmel og jord står i flammehav, som man siger.

Også andre forhold vedrørende elementerne og deres rasen kunne fæstne sig dybt i barnets sind.

Endnu står således en julestorm i 1902 i min erindring som noget meget slemt, men har dog nok forekommet lige så alvorligt adskillige gange senere. Jeg mindes i hvert fald adskillige storme, som er faret hårdt over landet og både har krævet talrige menneskeliv og voldt meget, meget store ødelæggelser på landjorden og på havet, på bygninger og i skovene, kort sagt overalt. Men julestormen er gået over i historien som én af de værste, og det er den første i sin art, jeg husker noget om.

Det begyndte vistnok juleaftensdag men tog til i styrke i løbet af dagen og aftenen og kulminerede juledag. Den havde i massevis af afrevne tage og væltede gavle og skrøbelige hus-sider til følge. Jeg husker blandt andet, at der allerede anden juledag, da stormen var stilnet lidt af, kom bud efter far mange steder fra for at få ham til at hjælpe med at reparere de mange skader, der var indtruffet.

Jeg mener imidlertid at kunne huske, at han i hvert fald ikke begyndte lige straks, sandsynligvis fordi vejret endnu var meget barsk; men antagelig også fordi, han gerne ville have et større overblik over, hvor det var mest nødvendigt at tage fat først, og endelig måske tillige fordi der jo også i de fleste tilfælde skulle skaffes materialer til veje til udbedringen, og det kunne naturligvis ikke fås i helligdagene. Men iøvrigt ville det have lignet ham dårligt, om han ikke var gået i lag med det snarest muligt.

En af enkelthederne vedrørende stormens styrke angik imidlertid direkte min knap halvandet år yngre broder og mig. Vi var henholdsvis 4 og 5½ år og var som næsten daglig gået over til na

boens for at lege med vore jævnaldrende kammerater; Undervejs skulle vi over en bæk, der nok var omkring en meter bred og slet ikke dyb.

I det daglige tumlede vi meget ved bækken, tog små bade og fangede hundestejler og vist også en enkelt gang en lille forvirret ål. Og vi plukkede i massevis af blomster ved dens bredder. Over bækken førte kun et smalt gangbræt, hvor kun én kunne gå ad gangen.

I almindelighed betød dette ikke noget; men i den tid, vi havde været hjemme fra denne dag, var blæsten blevet så kraftigt at vi kun med nød og næppe kunne holde os oprejst, og vi var simpelthen hunderædde for at gå ud på den smalle planke og risikere at blæse ned i vandet. Til alt held havde mor set vor situation og kom os i møde, så hun bjergede min broder over, og jeg kunne klare mig selv ved nærmest at kravle på alle fire over. En anden kritisk episode havde også noget med storm at gøre, men desuden sne i sådan mængde, at det, som Jeppe Aakjær siger, kom ud af himlen vrimlende.

Det var en januardag i 1910 med bidende frost og – som sagt – med stærkt snevejr. Tilsammen var det nok betydeligt værre end det umiddelbart så ud til. Ellers var jeg sikkert ikke blevet sendt ud på ekspedition til byen efter varer. Men det blev jeg altså. Jeg var da omkring de 13 år og skulle nok kunne klare en tur selv i snevejr, når jeg var godt klædt på til det,

Imidlertid var vejen til Skive – der som nævnt tidligere på et stykke var en hulvej af 6–8 meters dybde – allerede føget så meget til, at den var helt umulig at forcere. Al færdsel måtte således foregå på marken oven for dels over skarpe og hårde frosne plov furer, hvor sneen ikke kunne lægge sig, og dels igen-

nem alenhøje driver, hvor der var lidt læ til at samle sneen.

Denne tur vil jeg ikke nogensinde glemme, og det undrer mig den dag i dag, at jeg kom levende hjem igen. Hvordan det i øvrigt skete, husker jeg ikke; men allerede på udturen var jeg adskillige gange så udmattet af både kulden og sneen, at jeg mere end én gang måtte sætte mig til hvile i sneen for overhovedet at kunne fortsætte. Jeg var dog klar over, at det kun måtte være korte øjeblikke, for ellers ville jeg være helt prisgivet af vejret. Heller ikke husker jeg, hvor lang tid turen tog, eller hvordan jeg blev modtaget, da jeg endelig kom hjem; men selve dagen og dens strabadser står tydeligt prentet i min erindring.

POLITISKE FORHOLD

Der taltes meget om politik imellem beboerne derhjemme i landsbyen, og det bevirkede ganske naturligt, at vi som børn og unge mennesker også blev påvirket deraf.

Mens far arbejdede som håndværker i Skive, var han selvfølgelig medlem af sin fagforening; men jeg har ikke indtryk af, at han gik ret meget op i fagforeningsarbejdet og -politikken. Det står mig heller ikke helt klart, hvor stærk udviklet den var dengang; men det var vel ikke så udpræget, som det blev senere.

Derimod fik vi den store politik på allernærmeste hold, idet vi så at sige blev nabo til kredsens folketingsmand. Det var mors og fars tidligere husbond, Carl Hansen, der da havde afhændet sin gård og havde fået et nabo-husmandsbrug. Han var blevet meget stærkt optaget af det landøkonomiske foreningsarbejde og i særdeleshed af mejeribrugets organisering, idet han som formand for Skive andelsmejeri var initiativtager til dannelsen af Viborg amts Mejeriforening og senere sammenslutningen af alle jydsk amtskredse til De samvirkende jydsk Mejeriforeninger, hvor han begge steder blev formand, foruden at han fik en række andre hverv i forbindelse dermed.

Igennem en række år havde han været medarbejder ved Skive Folkeblad både på det landøkonomiske og politiske område. Han havde været sognerådsformand og var godt skolet i næsten alle henseender, og i 1902 lod han sig stille op som kandidat til folketinget for venstrereformpartiet. Han vandt valgslaget og var kredsens folketingsmand i 7 år indtil 1909, da han ikke ønskede at fortsætte. Det var helt uundgåeligt, at det gav anledning til megen disput om både små og store problemer. Det er vist ikke overdrevent at sige, at mor og far hørte til familien Carl Hansens

venner, og vi børn kom meget sammen med deres børn, og selv om vi i den alder ikke havde forstand på politikken, så lyttede vi intenst til de voksnes debat derom. Selv om jeg kun var fem år, da Carl Hansen blev folketingsmand, husker jeg ganske godt begivenheden, og selv om jeg naturligvis ikke forstod betydningen deraf, husker jeg også, at diskussionen gik livligt, da venstrepartiet sprængtes i 1905, og det radikale venstre dannedes som en fløj deraf og et selvstændigt parti. Carl Hansen forblev i den gamle fløj, selv om han i mange henseender sympatiserede med den nye, og også det gav næring til mangan diskussion.

Hvor meget det har smittet af på min politiske interesse, skal der ikke gås nærmere ind på; men at den har været vakt tidligt, vil nok ingen betvivle, når jeg oplyser, at jeg begyndte at holde Rigsdags tidende i 1918 og har læst den (naturligvis ikke fra ende til anden, men sådan at jeg var orienteret om indholdet og snesevis af gange også har orienteret andre derom) lige til sommeren 1973, da jeg sluttede mit egentlige arbejde og gik over i pensionisternes rækker. Oprindeligt var det måske nok mest af interesse, men senere følte jeg det som en pligt at følge med deri så godt som overhovedet muligt. Jeg læste også forskellige politiske skrifter så vidt forskellige endog som Jakob E. Langes oversættelse af Henry Georges Fremskridt og Fattigdom og Karl Marx's økonomiske manifest.

På et vist tidspunkt var jeg ikke så ganske lidt optaget af de tanker om frihandel og jordrente, der var skitseret i den førstnævnte, ja jeg indlod mig tilmed i ivrig diskussion derom med en kreds af unge socialdemokrater.

Senere følte jeg mig imidlertid ikke overbevist om, at det i vort forholdsvis stærkt udviklede samfund ville være nogen mi-

rakelkur med jordrenter alene til bestridelse af vore udgifter, men at en sådan aldeles ikke ville løse problemerne i den henseende.

Uden nogensinde at ville gøre mig særlig klog på partipolitikken har de skiftende forhold dog i årenes løb været udgangspunkt for mange og indgående samtaler med familier venner og bekendte og ikke mindst arbejdsfæller om det mere eller mindre hensigtsmæssige i det, man på de givne tidspunkter foretog sig på højeste sted.

I min virksomhed som mangeårig medarbejder ved et medlemsblad for en stor organisation, hvis medlemmer repræsenterer næsten alle politiske afskygninger, har jeg også i mangfoldige tilfælde måttet beskæftige mig med spørgsmål i tilknytning til lovgivningen og politiske foranstaltninger; men jeg mener ikke, at partipolitikken på noget tidspunkt har været at spore i disse redegørelser. Jeg har i hvert fald bestræbt mig af yderste evne for at være neutral og give en nøgtern skildring af det, sagen drejede sig om i hvert enkelt tilfælde.

ANDELSFORETAGENDERNE

Et andet forhold, der skal omtales, er det, der drejer sig om andelsforeningerne, og det har for så vidt en stærk forbindelse med det første, som drøftelserne derom i den hjemlige kreds i høj grad startedes af den samme mand som de politiske, nemlig Carl Hansen.

Som det allerede er nævnt, var han en meget ivrig talsmand for andelssamvirket. Det gjaldt især mejeribruget, men også talrige andre områder. Enkelte af disse skal nævnes.

Det var således på hans initiativ, at Andelsselskabernes

Sanatorieforening skabtes og dannede grundlag for et både forebyggende og helbredende arbejde for de tuberkuloseramte. Han var ordfører for det første udvalg, der arbejdede med oprettelsen af en andelsbank, og selv om der gik forholdsvis lang tid, fra han fremlagde det første udkast til oprettelsen af en sådan bank, og til den trådte i virksomhed, så byggede den dog i alt væsentligt på de tanker, det første udvalg fremførte.

Et tredje eksempel er etableringen af et selskab til overtagelse af egnens største dagblad Skive Folkeblad. Det fik ganske vist ikke navn af andelsselskab men garantselskab, men hvilede på de samme principper. Helt uden indbetaling af kontante midler og kun ved at indtræde som garant for bestemte beløb, blev selskabets op imod 1000 medlemmer i stand til at overtage og videreføre bladvirksomheden.

Alt dette og meget andet gav ganske af sig selv anledning til megen diskussion pro et contra mand og mand imellem.

Der var adskillige, der ikke troede på, at andelstanken kunne medføre større fordele, og når det ikke var tilfældet, holdt man sig selvsagt på afstand af den, og der kan vel have været rent personlige uoverensstemmelser, som har holdt nogle tilbage.

Det er vel karakteristisk, at i hvert fald tre-fire af vore nære naboer blev ved med at behandle deres mælk hjemme og selv køre ind til byen med den i mange år efter mejeriets oprettelse. Og det kan vel heller ikke bestrides, at de kunne få lidt mere ud af det, når de kunne overkomme arbejdet og afse tiden dertil.

Ligeledes var der adskillige, der stadig mente, at de kunne få mere for deres svin ved at sælge dem til en slagter end levere

dem til slagteriet eller for æggene ved at lade købmanden få dem fremfor at levere dem til ægsalgskredsen. Det sidste krævede i hvert fald et arbejde med stempelingen, som man måske tvivlede på at få betalt.

Modsat, var der dog her som alle andre steder overvejende tilslutning til disse fællesforetagender, og for os unge, der overværede de ældres mange diskussioner derom, blev det indlysende, at det var så absolut det rigtige, når blot man sikrede sig dygtige og indsigtsfulde ledere i såvel styrelse som på arbejdspladserne, og af begge kategorier fandtes der efterhånden tilstrækkelig.

Hvis man ser tilbage på de næsten hundrede år, der er gået siden de første andelsmejerier og andelsslagterier blev oprettet og talrige andre foretagender er gennemført, er det da også let påviseligt, at det - både i økonomisk - og anden henseende har været en løftestang af helt uvurderlig betydning.

Undertiden har man vel syntes, at andelsvirksomhederne kunne have betydet endnu mere og navnlig rent prismæssigt konkurreret mere med de store aktieselskaber og private forretninger ikke mindst ved at mejerier, slagterier, ægsalgskredse m.m. burde have foretaget større førstegangs udbetalinger og ikke lagt så meget an på efterbetaling eller "overskud". Det ville helt afgjort ikke have givet den private handel så gode kår. Men meningene herom er jo meget delte.

Et kardinalpunkt har det formodentlig været i de fleste andelsvirksomheder, at de har haft for lille driftskapital at råde over, såfremt de ikke lagde udbetalingerne til rette efter, at kassen ikke tømtes helt hver gang. På den anden side har det næppe været rigtigt, hvor det har været sådan, at man ikke har udbe-

talt mere end 80-90 pct. af beløbet løbende og tilbageholdt 10-20 pct. til "overskud".

At der i enkelte tilfælde har været slået lidt større brød op, også inden for andelsvirksomhederne, end man kunne bage, så der er sket tab, og visse ting har måttet likvideres helt, kan naturligvis ikke nægtes. Det kan skyldes både fejlbedømmelse af situationen, og det har nok også undtagelsesvis skyldtes menneskelige brist; men det ændrer ikke ved grundtanken i fællesskabet.

UDVIKLINGEN I DE SENESTE ÅR - DEN GAMLE LANDSBYS ENDELIGT

Meget, ja næsten det meste, er forandret i den gamle landsby Vinde i de ca. 75 år, der er gået, siden mor og far kom dertil og gik i gang med arbejdet på den lille ejendom i byens udkant. Endnu ligger ganske vist de fleste gårde og huse, som de lå dengang; men hele området og meget mere til er forlængst blevet en del af Skive storkommune, og en meget stor part af de marker, der på dette tidspunkt - og da også mange år derefter - udelukkende dyrkedes som landbrug, er nu inddraget til det, man betegner som parcelhusbyggeri.

Skive by, der i vores barndom var en af de meget små byer med nogle få tusinde indbyggere, er nu en stor og driftig industri- og handelsby med mange store skoler af mangehånde art og militære anlæg. Den har nu over 30.000 indbyggere og alt dette har naturnødvendigt lagt beslag på jord både til virksomhederne og til beboelseshuse.

Vort gamle hjem dyrkes endnu som landbrug med korn og kløver og roer, og de gule køer og kvier græsser stadig på dets agre; med på de tre sider er det nu omgivet. af nybyggerhjem i

form af enfamiliehuse, hvis beboere ikke har noget som helst med den gamle landsby at gøre men har tilknytning til virksomhederne i Skive. Der er nu asfalteret vej så at sige til døren, og alle vejene – såvel nye som gamle – har fået navne og alle husene numre på samme måde som i de "rigtige byer".

Og når det – formentlig inden så forfærdelig mange år, kommer til at foreligge, at ejendommen skal afhændes, fordi den broder, der driver den, og hans kone, vil falde for aldersgrænsen (han er nu tæt ved 65 og hun tæt der hen imod), vil den efter alt at dømme heller ikke kunne eksistere som landejendom mere. Dertil vil alene prisen nok være for stor, efter som beliggenheden nu engang er, og dertil kommer sandsynligvis, at også byens sundhedsvedtægt vil stille sig hindrende i vejen for fortsat husdyrhold med mødding og ajlebeholder og deslige. Det ses der i alt fald mange eksempler på, selv om landbruget har eksisteret på stedet i flere hundrede år, før boligbyggeriet er skudt op omkring det, og de pågældende var klar over, at de fik landbruget med dets "dufte" og eventuelle støj som meget nære naboer.

På dette tidspunkt vil, hvis udviklingen da fortsætter i nogenlunde samme tempo som i de sidste 20–30 år, den ligesom de fleste andre af landsbyens ejendomme blive opslugt af byen, og da vil solen – for at blive i billedet fra indledningen – gå ned over landsbyen som sådan for stedse, og hakken, skovlen og spaden vil blive anvendt på andre felter end hidtil.

Det skal her hverken beklages eller forherliges kun konstateres som et faktum.

Hvordan det end går, og uanset om det varer kort tid eller længe, inden det sker, har jeg gerne villet opridse disse erin-

dringer om mors og fars virke og om det sted, hvor vi i den store søskendeflok havde rod og følte os hjemme, og om nogle af de mennesker, der engang levede dér og på deres vis var med til at lægge grunden for den ny tids udfoldelse.